

KEMI-TORNION AMMATTIKORKEAKOULU

Lapsen seksuaalisen hyväksikäytön kohtaamisen ammatillisia haasteita

Jarno Korpela & Maiju Salonsaari

Sosiaali- ja terveysalan opinnäytetyö
Lapsi- ja nuorisotyö
Sosionomi (AMK)

KEMI 2009

Tekijät: Korpela Jarno & Salonsaari Maiju

Opinnäytetyön nimi: Lapsen seksuaalisen hyväksikäytön kohtaamisen ammatilliset haasteet

Sivuja (+liitteitä): 45. (+2)

Opinnäytetyön kuvaus:

Opinnäytetyömme tavoitteena oli selvittää lapsen seksuaaliseen hyväksikäytön kohtaamista, puheeksiottamista ja siihen liittyviä ammatillisia haasteita. Lisäksi tavoitteenamme oli lisätä omia ammatillisia valmiuksiamme kohdata lasten seksuaalista hyväksikäyttöä.

Teoreettinen ja käsitteellinen esittely:

Teoriaosuudessa käsitelimme seksuaaliseen hyväksikäyttöön, sen kohtaamiseen, puheeksi ottamiseen sekä työssä jaksamiseen liittyvää teoriaa. Lisäksi käsitelimme lapsen asemaan olennaisesti liittyviä lakeja ja asetuksia.

Metodologinen esittely:

Opinnäytetyömme noudattaa kvalitatiivista tutkimusmenetelmää. Empiirisen tutkimuksen toteuttimme verkkokyselyn avulla kuudelle työntekijälle, jotka kohtaavat työssään seksuaalisesti hyväksikäytettyjä. Kyselystämme saamia vastauksia olemme käsitelleet teorian tukena.

Keskeiset tutkimustulokset:

Lapsen seksuaalisen hyväksikäytön kohtaaminen on ammatillisesti haastavaa ja vaatii työntekijältä erityistietoa seksuaalisen hyväksikäytön luonteesta ja vaikuttavuudesta kokonaisvaltaisesti elämään. Lapsen kehittymättömän ilmaisukyky tuo kohtaamiseen ja puheeksi ottamiseen lisähaasteensa.

Johtopäätökset:

Työskentely seksuaalisesti hyväksikäytettyjen kanssa on vaativaa ja voimavaroja vievää. Huomiota tulisi kiinnittää puolustuskyvyttömän lapsen asemaan ja äänen kuulemiseen. Lisäksi työntekijöiden on pidettävä huolta omasta hyvinvoinnistaan työskennellessään haastavien asioiden kanssa. Työssä jaksamista edistää tietoisuus seksuaalisen hyväksikäytön teoriasta.

Asiasanat: Seksuaalinen hyväksikäyttö, lapsen asema, kohtaaminen, puheeksi ottaminen, työssä jaksaminen

Authors: Korpela Jarno & Salonsaari Maiju

Title: Professional challenges in confronting child's sexual abuse

Pages (+appendixes): 45. (+2)

Thesis description:

The aim of our thesis was to explore the encountering of child sexual abuse, bringing it up and to consider professional challenges associated with it. In addition, our goal was to add our own professional abilities to encounter child sexual abuse.

Theoretical summary:

In the theoretical part of our thesis we handle theories on sexual abuse, encountering it, bringing it up and coping at work. We also deal with laws and statutes essentially related to the child's position.

Methodological summary:

Our thesis uses a qualitative method. The Empirical part of the research was carried out by using a web survey for six employees who work with the sexually abused. We have handled the answers we got in the survey as a support to the theory.

Main results:

Dealing with child's sexual abuse is professionally challenging and it demands from the workers specialized knowledge about the nature of sexual abuse and how it affects the whole life. More challenges are caused by the child's immaturity in expressing feelings.

Conclusions:

Work with sexually abused children is very demanding and it takes recourses. It is important to call attention to the defenceless child's position and to hearing out the child. In addition, the employees have to take care of their own wellbeing when working with challenging things. Coping at work is advanced when you know about the theories of sexual abuse.

Key words: Sexual abuse, child's position, encounter, bring up, coping at work

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ

ABSTRACT

1. JOHDANTO	5
2. METODOLOGINEN ESITTELY	7
2.1 Tutkimusmenetelmä	7
2.2 Tutkimusjoukko ja tutkimusaineisto	8
2.3 Analyysimenetelmä	11
3. SEKSUAALINEN HYVÄSIKÄYTTÖ	13
3.1 Seksuaalisen hyväksikäytön käsitteitä	13
3.2 Seksuaalinen hyväksikäyttö yhteiskunnallisena ongelmana	15
3.3 Monisävyiset rangaistukset	18
4. LAPSI SEKSUAALISEN HYVÄSIKÄYTÖN UHRINA	22
4.1 Lait lapsen suojana	22
4.2 Seksuaalinen hyväksikäyttö vallan välineenä	24
4.3 Seksuaalisen hyväksikäytön vaikutukset lapseen	26
5. SEKSUAALINEN HYVÄSIKÄYTTÖ AMMATILLISENA HAASTEENA	30
5.1 Puheeksi ottaminen ja ammatilliset valmiudet	30
5.2 Kohtaaminen	33
5.3 Työssäjaksaminen ja myötätuntuupuminen	38
6. POHDINTA	43
LÄHTEET	46
LIITTEET	

1. JOHDANTO

Opinnäytetyömme käsittelee seksuaalisen hyväksikäytön kohtaamiseen liittyviä ammatillisia haasteita. Käsitteenä seksuaalinen hyväksikäyttö on laaja ja siihen liitettävä sisällöllinenkin termistö vaihtelee kirjallisuudessa paljon. Olemme opinnäytetyömme alkuosassa eritelleen teemaan liittyviä käsitteitä. Aiheen rajauksen olemme tehneet siten, että työssämme käsittelemme lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä ja sen kohtaamiseen liittyviä ammatillisia haasteita. Olemme suuntautuneet opinnoissamme lapsi- ja nuorisotyöhön ja tämänkin vuoksi lapset ja lapsuus erityisenä elämänvaiheena ovat mielenkiinnostomme kohde. Myös löytämämme lähdekirjallisuus painottuu suurelta osin lasten kokemaan seksuaaliseen hyväksikäyttöön.

Tutkimuksellisen kiinnostuksemme lähtökohtia ovat olleet huoli ja pelko seksuaalisesti hyväksikäytettyjen ihmisten kohtaamiseen liittyvissä haasteissa; olemmeko me tulevina sosionomeina valmiita kohtaamaan seksuaalisesti hyväksikäytettyjä lapsia ja millaisia ammatillisia valmiuksia seksuaalisen hyväksikäytön kohtaaminen vaatii. Sosionomikoulutuksessamme aihetta sivuttiin, mutta asian käsittely jäi pintapuoliseksi. Uskomuksemme on, että sosionomi voi ihmisten kanssa työskennellessään kohdata seksuaalisesti hyväksikäytettyjä millä tahansa työkentällä ja sen vuoksi halusimmekin opinnäytetyömme avulla lisätä ammatillista osaamistamme. Päädyimme opinnäytetyökyselysämme selvittämään seksuaalisen hyväksikäytön kohtaamista työntekijän näkökulmasta, koska uskomme itse tulevina sosiaalialan ammattilaisina hyötyvämmemme itse asiantuntijoiden kokemuksista. Lisäksi kirjallisuudesta nousi esiin työntekijöiden uskaltamattomuus ja kykenemättömyys kohdata seksuaalisesti hyväksikäytettyjä (ks. Valkama, 2003. 11).

Kyselyn rajaukseen vaikutti myös ohjaavien opettajien neuvot ja kannustus tutkia seksuaalista hyväksikäyttöä nimenomaan työntekijän näkökulmasta. Opinnäytetyömme ydinkysymyksiä ovat: onko lapsi asiakkaana jollain tapaa erityinen ja miten hänet pitää huomioida asiakastilanteessa, miten laki suojelee lasta, miten tieto seksuaalisesta hyväksikäytöstä otetaan vastaan ja mitkä ovat sen mahdolliset vaikutukset myöhempään asiakassuhteeseen. Lisäksi selvitimme, mitkä ovat työntekijän omia selviytymiskeinoja sekä edistäviä tekijöitä.

Työmme koostuu metodologisesta osiosta, seksuaaliseen hyväksikäyttöön liittyvästä teoriaosiosta sekä empiirisen tutkimuksemme tulososiosta. Tutkimustulokset olemme limittäneet kappaleessa viisi osaksi kohtaamista ja työssäjaksamista käsittelevää teoriaa. Loppuosassa työtämme olemme kuvanneet opinnäytetyömme tekoprosessia sekä omaa oppimistamme.

Aiheeseemme liittyviä keskeisiä teemoja ja käsitteitä ovat seksuaalinen hyväksikäyttö, lapsi seksuaalisen hyväksikäytön uhrina, puheeksi ottaminen, ensikohtaaminen sekä työssäjaksaminen

2. METODOLOGINEN ESITTELY

2.1 Tutkimusmenetelmä

Opinnäytetyömme noudattaa kvalitatiivista tutkimusotetta. Hirsjärvi, Remes ja Sajavaara (2009, 161) ovat määritelleet, että kvalitatiivisessa eli laadullisessa tutkimuksessa on lähtökohtana todellisen elämän kuvaaminen. Asiaa pyritään tutkimaan mahdollisimman kokonaisvaltaisesti ja tosiasioita paljastavasti. Kvalitatiiviselle tutkimustavalle ominaista on myös kohdejoukon tarkoituksenmukainen valinta. Kvalitatiivisessa tutkimusmenetelmässä tapauksia tutkitaan ja käsitellään kuitenkin ainutlaatuisina kertomuksina ja kokemuksina. Kvalitatiiviselle tutkimukselle tyypillisiä piirteitä ovat myös tutkimussuunnitelman muotoutuminen ja tarkentuminen tutkimuksen edetessä sekä tekstien ja dokumenttien diskursiivinen analysointi. (Hirsjärvi & Remes & Sajavaara 2009, 161.) Pyrimme opinnäytetyössämme selvittämään lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä ja sen kohtaamiseen liittyviä haasteita kokonaisvaltaisesti. Näin ollen kvalitatiivinen tutkimusmenetelmä soveltui kvantitatiivista tutkimusmenetelmää paremmin tutkimusmenetelmäksemme. Olemme hyödyntäneet opinnäytetyössämme myös seksuaaliseen hyväksikäyttöön liittyviä tilastoja, sekä empiirisestä kyselystä esiin nousseita numeraalisia tuloksia, mutta pääpaino on asioiden kokonaisvaltaisessa käsittelyssä.

Opinnäytetyömme teorettinen viitekehys muodostuu seksuaalista hyväksikäyttöä käsittelevästä teoriasta, lapsen asemaan olennaisesti liittyvistä laista ja asetuksista sekä työssä jaksamista ja työhyvinvointia käsittelevästä teoriasta. Tutkimuskysymykseemme, lapsen seksuaalisen hyväksikäytön kohtaamisen ammatilliset haasteet, pyrimme saamaan vastauksia teoriaa käsittelemällä. Tekemämme kysely täydentää työssämme olevaa teoretietoa.

Lähetimme sähköpostia (Liite 1) eri järjestöille ja yhdistyksille ympäri Suomea ja näin kartoitimme työntekijöiden halukkuutta osallistua kyselyymme. Vaikka aiheemme on haastava ja hankala kohdata, saimme yhteydenottoja ja kannustavia viestejä. Saimme erään yhteydenoton myös henkilöltä, johon emme itse olleet yhteydessä. Viestiämme oli

välitetty eteenpäin. Tämä kertoo siitä, että aiheesta on tarve puhua ja se on herättänyt kiinnostusta.

Toteutimme opinnäytetyömme empiirisen osion verkkokyselynä (Liite 2). Laadimme kyselyn webropol -tietokoneohjelman avulla ja lähetimme sen sähköpostitse tutkimusjoukolle huhtikuussa 2009. Vastausaikaa oli kymmenen päivää. Mikäli vastausaika on pidempi, voi kysely jäädä helposti muiden sähköpostien alle unohduksiin. Verkkokyselyn käyttäminen työssämme on perusteltua sikäli, että halusimme tutkia eri puolilla Suomea, eri työpaikoissa työskenteleviä sosiaalialan ammattilaisia. Heidän tapaamisensa henkilökohtaisesti esimerkiksi teemahaastattelun merkeissä olisi ollut mahdotonta aika- ja raharesurssien vähyyden vuoksi. Verkkokyselyn laatiminen ja lähettäminen haastateltaville oli suhteellisen nopeaa ja vaivatonta. Lisäksi verkkokysely mahdollisti sen, että haastateltavat saivat vastata siihen heille itselleen sopivimpana ajankohtana.

2.2 Tutkimusjoukko ja tutkimusaineisto

Lopullinen tutkimusjoukkomme koostui kuudesta verkkokyselyymme vastanneesta henkilöstä. Olemme vastauksia analysoidessamme jäsennelleet vastaajat numeroin yhdestä kuuteen. Lähetimme verkkokyselyn 14 henkilölle, joten vastausprosentti on 42,85 %. Olimme hieman pettyneitä vastausprosenttiin, sillä työelämän kiinnostus aiheitamme kohtaan oli alussa varsin suuri. Kiinnostus ei kuitenkaan riittänyt kyselyymme vastaamiseen. Tästä huolimatta saavutimme itsellemme asettamamme tavoitteen vastaajien määrästä.

Kaksi vastaajista oli maininnut olevansa koulutustaustaltaan sosionomi (AMK). Neljä muuta mainitsivat koulutukseksi psykologi, psykiatrinen erikoissairaanhoitaja, kriisi- ja traumaterapeutti sekä nuorisotyöntekijä. Vastaajista kolme oli saanut terapiapainotteisen koulutuksen, mikä kertoo seksuaalisen hyväksikäytön kohtaamisen vaativuudesta ja traumatisoivasta luonteesta. Kaikilla vastaajilla oli lisäksi erilaisia ja eripituisia kriisi- ja traumakoulutuksia. Varsinaista seksuaalisen hyväksikäytön kohtaamiseen liittyvää koulutusta oli saanut kolme vastaajista. Vastauksista ilmenee työntekijöiden kiinnostus ja halu kouluttaa itseään. Kiinnostus omaan työhön ja sen kehittämiseen ilmenee työnteki-

jöiden omaehtoisena ammattitaidon kehittämisenä alan julkaisujen ja kirjallisuuden kautta.

Verkkokyselymme koostui sekä suljetuista että avoimista kysymyksistä. Asian luonteen vuoksi oli perusteltua antaa vastaajan itse sanoittaa tuntemuksiaan ja kokemuksiaan valmiiksi annettujen vastausvaihtoehtojen sijaan. Avoimilla kysymyksillä saadaan perusteellisesti selville vastaajien mielipiteet, kokemukset ja tietämys asiasta. Kysymysten sisällön avulla puolestaan voidaan kerätä tietoa tosiasioista, tiedoista, käyttäytymisestä, arvoista, asenteista sekä uskomuksista, käsityksistä ja mielipiteistä. (Hirsjärvi & Remes & Sajavaara 2009 197, 201).

Kyselylomaketta laadittaessa on otettava huomioon kyselyn pituus ja kysymysten lukumäärä. Vastaajien mielenkiinnon tulisi säilyä kyselyn alusta loppuun saakka. Liian pitkään kyselyyn vastaaminen voi jäädä huolimattomaksi. (Valli, 2001, 29). Muita tärkeitä huomioon otettavia asioita kyselylomaketta laadittaessa ovat kyselylomakkeen selkeys, ulkoasu, sanavalinnat sekä yksiselitteisyys (Hirsjärvi ym. 2009, 202–203).

Hirsjärvi, Remes ja Sajavaara (2009, 195) ovat nimenneet kyselytutkimuksen haasteeksi, että kyselystä saatavaa aineistoa pidetään pinnallisena ja tutkimuksia teoreettisesti vaatimattomina. Opinnäytetyössämme olemme pyrkineet välttämään pinnallisuutta muotoilemalla suurimman osan kysymyksistä avoimiksi. Näin jokainen vastaaja tuo oman näkemyksensä kysymyksiin peilaamalla niitä omiin työkokemuksiinsa. Avointen kysymysten ansiosta saattaa kyselystämme nousta esille sellaisia asioita, joita emme ole huomanneet kysyä. Toisaalta tämä oli haaste vastausten analysoinnille, mutta suhteellisen pienen otoksen vuoksi analysointi ei ollut kohtuuttoman työteliästä. Avoimilla kysymyksillä annetaan vastaajien ilmaista itseään omin sanoin.

Muita kyselyn haasteita ovat vastaajien tietämättömyys aiheeseen, kysymysten erilainen tulkintatapa sekä vastaamatta jättäminen, joka voi nousta suureksikin. Kyselyn ongelmaksi voi muodostua, että ei voi olla varma, ovatko vastaajat perehtyneet aiheeseen. (Hirsjärvi, Remes ja Sajavaara 2009, 195.) Opinnäytetyössämme tämä tuskin muodostuu ongelmaksi, sillä kaikki vastaajat toimivat sosiaalialalla sellaisissa työtehtävissä, että kohtaavat seksuaalisesti hyväksikäytettyjä. Kysymysten tulkintatapaa ei voi kuitenkaan varmistaa. Vain vastauksia vertailemalla voimme todeta, ovatko vastaajat ymmär-

täneet kysymyksen niin kuin me sen olemme tarkoittaneet. Työntekijöillä on varmasti tietämystä aiheesta työkokemuksensa ansiosta.

Opinnäytetyökyselyssämme olemme pyrkineet kartoittamaan seksuaalisen hyväksikäytön kohtaamista sekä työssäjaksamista työntekijän näkökulmasta. Kyselyssämme pyrimme saamaan vastauksia seuraaviin aihealueisiin: Mitä valmiuksia työntekijällä on kohdata seksuaalisesti hyväksikäytettyjä? Mikä on suurin haaste seksuaalisen hyväksikäytön kohtaamisessa? Miten he kokevat seksuaalisen hyväksikäytön puheenaiheena? Mitä reaktioita ja ajatuksia heräsi, kun he kohtasivat ensimmäisen kerran seksuaalisesti hyväksikäytetyn? Miten tieto seksuaalisesta hyväksikäytöstä vaikuttaa asiakassuhteeseen? Mikä on ammattilaisten mielestä sosionomin (AMK) paikka hoitoketjussa? Onko asiakassuhteen kannalta merkitystä, minkä ikäisenä asiakas on joutunut uhriksi? Lisäksi olemme pyrkineet kartoittamaan kyselyssä työntekijän jaksamista ja seikkoja, jotka joko edistävät tai estävät jaksamista.

Tutkimustuloksemme muodostuu verkkokyselyymme vastanneiden kuuden työntekijän vastauksista. Suurelta osin kyselymme vastaukset olivat varsin lyhyitä, mutta informatiivisesti rikkaita. Osassa vastauksista yhdessä lauseessa oli monta asiaa. Tämä toi oman haasteensa tutkimusaineiston analysoimiseen. Lyhyet vastaukset kertoivat mahdollisesti työntekijöiden kiireestä ja joillekin kyselymme vaatima puolituntinen saattoi olla liikaa irrotettavaksi työpäivästä. Toisaalta kysymysten asettelu on voinut olla sellainen, että lyhyiden vastauksien kirjoittaminen on tuntunut luontevalta.

Osalle vastaajista on saattanut muodostua ongelmaksi kyselymme asetus yhdestä vastauskerrasta. Tämäkin on voinut omalta osaltaan vaikuttaa vastauksien pituuteen ja voinut jopa karsia joitakin vastaajia kokonaan pois. Käytännössä tämä asetus tarkoitti sitä, ettei kertaalleen aloitettuja vastauksia voinut tallentaa jatkaakseen myöhemmin. Asetus yhdestä vastauskerrasta on perusteltua siksi, ettemme halunneet samalta henkilöltä useaa eri vastausta. Tämä olisi voinut vääristää tutkimustuloksia.

2.3 Analyysimenetelmä

Sana analyysi tarkoittaa empiirisen tutkimuksen yhteydessä yksinkertaisia ja arkipäiväisiä asioita; aineiston lukemista, jäsentelemistä sekä pohtimista. Analyysissa aineistoa tulee pilkkoa, purkaa, koota, eheyttää, hajottaa ja hallita. Analyysin tarkoituksena on siis saada aineistosta esille tutkimusongelman kannalta keskeiset seikat. Analyysin avulla tutkija voi parhaimmillaan lisätä aineiston tiedollista arvoa käydessään vuoropuhelua aineiston, teorian ja omien ajatustensa kanssa. Tarkoituksena on, että tutkijalla on lopujen lopuksi jotain enemmän kuin pelkkä aineisto. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006.) Käytämme opinnäytetyössämme analyysimenetelmänä aineiston teemoittelua ja teorialähtöistä sisällönanalyysiä.

Kvalitatiivisen tutkimuksen suuri rikkaus on sen tutkimustulosten loputtomissa analyysimahdollisuuksissa. Jos joku tapa ei tunnu johtavan mihinkään, voi soveltaa toista. Yksi lähestymistapa aineistoon on teemoitleminen. Tällöin aineistosta voi nostaa esiin tutkimusongelmaa valaisevia teemoja. Teemoittelun avulla tekstimassasta pyritään löytämään tutkimuksen kannalta keskeiset asiat. Usein kvalitatiivisen aineiston analysointi muotoutuu kuitenkin teemoittelussa sitaattikokoelmaksi, joka on sinänsä mielenkiintoista, mutta kovin syvällisiä analyyseja ja johtopäätöksiä niistä ei voi osoittaa. Teemoittelu vaatiikin onnistuakseen empirian ja teorian vuorovaikutusta, joka näkyy tutkimustekstissä lomittumisena toisiinsa. (Eskola & Suoranta 2001, 161, 174–175.) Olemme analysoineet tutkimusaineistoamme osaksi kappaleen viisi teoriaa, joka käsittelee seksuaalisen hyväksikäytön ammatillisia haasteita.

Laadullinen analyysi jaetaan usein induktiiviseen ja deduktiiviseen analyysiin. Tämä jako perustuu päättelylogiikkaan, joka on tutkimuksessa joko yksittäisestä yleiseen (induktiivinen) tai yleisestä yksittäiseen (deduktiivinen) etenevää. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 95.) Opinnäytetyössämme aineistoanalyysi etenee deduktiivisesti eli työssäjaksamista ja puheeksiottamista käsittelevästä teoriasta etenemme verkkokyselyymme vastanneiden työntekijöiden kokemuksiin.

Sisällönanalyysissä aineistoa tarkastellaan eritellen, yhtäläisyyksiä ja eroavaisuuksia etsien sekä asioita tiivistäen. Sisällönanalyysi on tekstianalyysiä, jossa tarkastellaan jo valmiiksi tekstimuotoisia tai sellaiseksi muutettuja aineistoja. Sisällönanalyysin avulla

pyritään muodostamaan tutkittavasta ilmiöstä tiivistetty kuvaus, joka kytkee tutkimuksen tulokset laajempaan asiayhteyteen. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 105.) Eroavaisuuksien ja yhtäläisyyksien löytäminen oli aineistossamme sikäli helppoa, että meillä oli suhteellisen pieni vastausjoukko. Toisaalta pieni vastausjoukko ei anna välttämättä todellista kuvaa tutkittavasta ilmiöstä itsestään, mutta analysoimalla vastauksia kokonaisuuksina, saadaan laajempi ymmärrys yhteen vastaukseen vaikuttavista tekijöistä. Pienen vastajamäärän vuoksi pystymme tutkimaan vastauksia tarkasti ja pohtimaan niitä syvällisemmin sekä analysoimaan vastauksien taustalla olevia tekijöitä.

3. SEKSUAALINEN HYVÄSIKÄYTTÖ

3.1 Seksuaalisen hyväksikäytön käsitteitä

Seksuaaliseen hyväksikäyttöön liittyville termeille on olemassa hyvin monenlaisia ja toisistaan poikkeavia määritelmiä. Joissakin määritelmässä on kuitenkin pahoja puutteita ja jopa virheitä. (Sanderson 1990, 4.) Termien erilaiset määritelmät johtuvat määrittelijän näkökulmasta ja tavasta lähestyä asiaa. Eri kulttuureissa seksuaalisena hyväksikäytönä pidetään eri asioita. Kaikissa kulttuureissa tunnetaan niin sanottu inestitabu eli sukupuoliyhteyden kieltäminen biologisen lähisukulaisen kanssa, mutta yhä nykypäivänäkin on kulttuureja, joissa seksuaalinen kanssakäyminen on sallittua muun kuin lähipiiriin kuuluvan lapsen kanssa. (Taskinen 1994, 15.) Suomalaiselle kulttuurille ominainen saunominen on monessa muussa kulttuurissa hyvin paheksuttavaa eikä meille luonnollista aikuisten ja lasten yhdessä alasti olemista pidetä hyväksyttävänä (Laitinen 2004, 32; Heikinheimo & Tasola 2004, 17).

Seksuaalisen hyväksikäytön määrittelemisessä yhden perusajatuksen mukaan aikuinen on kiinnostunut lapsesta vain seksuaalisesti, jolloin hän tyydyttää eroottisia tarpeitaan lapseen. Tämän näkökulman mukaan hyväksikäyttäjä näkee lapsen kiihottavana, eikä pysty erottamaan kypsytöntä lasta aikuisesta. Toisen määrittelytavan lähtökohtana pidetään puolestaan vallan käyttöä, missä aikuinen tyydyttää vallankäyttöön ja läheisyyteen liittyviä tarpeitaan lapseen. Lasta hyväksikäyttävä aikuinen voi myös pyrkiä lieventämään omaa ahdistustaan ikään kuin siirtämällä sitä lapseen. Tällöin ahdistuksen väheneminen on seksuaalista tyydytystä merkittävämpi tavoite ja näin ahdistuksen käsittely seksualisoituu. (Heikinheimo & Tasola 2004, 17–18.) Maria Peuran (2001) kaunokirjallinen teos ”On rakkautes ääretön” on erinomainen kuvaus hyväksikäyttäjän ahdistuksesta ja riippuvuudesta lapseen. Kirjassa kuvataan sekä hyväksikäyttäjän että hyväksikäytetyn kokemuksia. Pientä tyttöä hyväksikäyttävä isoisä pyrkii tyydyttämään eroottisia tarpeitaan sekä lieventämään omaa ahdistustaan pienen tytön pakottamisella seksuaalisiin tekoihin.

Seksuaalinen riisto käsitettä käytetään yleisesti synonyyminä seksuaaliselle hyväksikäytölle. Sanana riisto on kuitenkin varsin tunnepitoinen ja tämän vuoksi sen käyttö kirjallisuudessa vaihtelee. Tästä huolimatta lyhenne ”seri”, joka tulee seksuaalinen riisto sanoista, on vakiintunut ammattisanaston osaksi 1980-luvulla. Yleisesti näillä käsitteillä tarkoitetaan toimintoja, jotka loukkaavat lapsen seksuaalista koskemattomuutta. Ne voivat olla eri eriasteisia ja -muotoisia, luonteeltaan hyvinkin erilaisia. (Laitinen 2004, 20; Salo & Ståhlberg 2004,103.)

Puhekielessä seksuaaliseen hyväksikäyttöön viittaavia termejä käytetään mielivaltaisesti riippumatta käsitteen tieteellisestä taustasta. Esimerkiksi sanaa pedofilia käytetään usein puhuttaessa seksuaalisesta hyväksikäytöstä yleisesti. Kirjallisuudessa pedofilia on kuitenkin määritelty tarkoittamaan pysyvää seksuaalista suuntautumista ja mielenkiintoa lapsiin. (Haapasalo, 2008, 181; Molander 1996, 15.) Tällaisella henkilöllä on toistuvia ja voimakkaita fantasioita lapsia kohtaan. Pedofilia voi kohdistua samaan tai toiseen sukupuoleen tai molempiin sukupuoliin. Lisäksi se voi sisältää hyvin pitkälle vietyjä tekniikoita lapsen luottamuksen saamiseksi. Pedofilia voi näin ollen olla siis joko väkivaltatonta hyväksikäyttöä, kuten lasten katselua ja masturbointia tai väkivaltaista, jopa sadistista käyttäytymistä. (Haapasalo 2008, 181.)

Väestöliiton julkaisussa käytetään puolestaan käsitettä seksuaalinen kaltoinkohtelu. Terminä se on hyväksikäyttöä ja seksuaalista riistoa laajempi, koska siihen voidaan sisällyttää kaikki seksuaalisen itsemääräämisen loukkaukset. Määritteenä seksuaalinen kaltoinkohtelu viestittää, ettei mikään seksuaalinen loukkaus ole tekijälleen lievä. Sisällöllisesti seksuaalisena kaltoinkohteluna voidaan pitää kaikkea sellaista puhetta ja toimintaa, mikä ei ole sopivaa lapsen tai nuoren psyykkiselle ikätasolle. Kaltoinkohtelua voi tapahtua missä tahansa ja sen uhriksi voi joutua kuka tahansa. Seksuaaliselle kaltoinkohtelulle on lisäksi tyypillistä, että se on tekohetkellä uhrille tahdonvastaista. Seksuaalista kaltoinkohtelua ovat esimerkiksi kiristäminen, uhkailu, lahjonta, viettely, johdattelu tai pakottaminen yhdyntään, suuseksiin tai suutelemiseen. Kaltoinkohteluun voi liittyä myös pakottamista asioiden katseluun, kuuntelemiseen tai koskettelemiseen. Myös kuvaaminen seksuaalisiin tarkoituksiin ja kuvien levittäminen ovat seksuaalista kaltoinkohtelua. (Hyvärinen 2009, 29–30.) Tässä määrittelytavassa viitataan selkeästi lapsiin ja nuoriin, mutta toisaalta annetaan ymmärtää seksuaalisen kaltoinkohtelun ulottuvan muihinkin elämän alueisiin kuin lapsuuteen.

Puhuttaessa seksuaalisesta hyväksikäytöstä mielletään se usein käsittämään vain lapsiin kohdistuvat seksuaaliset teot. On kuitenkin syytä muistaa, että seksuaalinen hyväksikäyttö on muutakin. Se voi olla mikä tahansa seksuaalinen teko, johon liittyy pakottamista. Lisäksi siihen liittyy olennaisesti hyväksikäytetyn heikkous, avuttomuus ja voimattomuus hyväksikäyttäjää kohtaan. Hyväksikäyttäjä tyydyttää omia tarpeitaan valta-asemaansa hyödyntäen. (Laitinen, 2004, 21.)

Vanhassa rikoslaissa esiintyi käsite sukurutsa, jolla tarkoitettiin biologisten sukulaisten välistä sukupuoliyhteyttä. Sukurutsa on laajentunut inesti käsitteeksi koskemaan myös muita kuin biologisia vanhemmuus- ja sisarsuhteita kuitenkin tarkoittaen perheen sisäistä lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä. Tässä tapauksessa perheellä tarkoitetaan samassa taloudessa asuvia henkilöitä. Suomen rikoslaki ei tunne käsitettä inesti. (Molander, 1996. 114.) Sen sijaan rikoslain seitsemännessätoista luvussa on eritelty tapahtuuko hyväksikäyttö perheen sisällä vai onko hyväksikäyttäjä perheen ulkopuolinen (Rikoslaki 17. luku 22 §).

Työssämme käytämme termiä seksuaalinen hyväksikäyttö riippumatta teon raakuudesta tai tekotavasta. Lähtökohtana pidämme, että teko on aina yhtä vahingollinen lapselle. Lisäksi yhtenä tärkeänä ajatustamme ohjaavana käsitteenä ja määrittelytapana työssämme käytämme valtaan liittyvää elementtiä; sen läpitukenavuutta ja vahingollisuutta suhteessa lapseen. Seksuaalinen hyväksikäyttö vääristää lapsen minäkuvan kehittymisen ja rikkoo hänen ihmisoikeuksia määrätä omasta kehostaan (Laitinen 2004, 121).

3.2 Seksuaalinen hyväksikäyttö yhteiskunnallisena ongelmana

Lasten seksuaalista hyväksikäyttöä on ollut kautta aikain. Hyväksikäyttöön on suhtauduttu eri aikoina eri lailla. Esimerkiksi antiikin Kreikassa opettajan ja oppilaiden välinen homoseksuaalinen sukupuoliyhteys oli sallittua ja jopa suotavaa. Sisarusten väliset suhteet olivat historiassa sallittuja lähinnä kuninkaallisille, esimerkiksi Egyptissä. Näistä erityistapauksista huolimatta seksuaalinen hyväksikäyttö on ollut yleisesti kiellettyä. Etenkin kristinuskon levitessä, yleistyi ajatus myös lapsen viattomuudesta ja heikommasta asemasta. Tällöin aikuisen ja lapsen välinen suhde oli epämoraalista. Vaikka in-

sestiin ja lapsen seksuaaliseen hyväksikäyttöön on suhtauduttu monellakin eri tavalla, on aikojen saatossa lainsäädäntö määritellyt lapsen seksuaalisen hyväksikäytön rikokseksi. Esimerkiksi Ruotsi-Suomessa vuonna 1734 on tuomittu lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä kuolemantuomio. (Taskinen 2005, 89–91.) Laitisen mukaan seksuaaliseen hyväksikäyttöön suhtautuminen ei ole ollut koskaan vapaata, mutta sen näkeminen yhteiskunnallisena ongelmana tai puuttumista vaativana asiana on vaihdellut eri aikoina. Kukin aika ja kulttuuri arvoineen, normeineen ja uskomuksineen määrittelee seksuaalisen hyväksikäytön olemuksen. (Laitinen 2004, 24.) Suomen avioliittolakia on muutettu siten, että nykyään serkukset ja lankosuhteessa olevat voivat mennä naimisiin. Aikaisemmin läheiset sukulaissuhteet olivat avioliiton solmimisen esteinä. Paheksuttavana ja haitallisena pidetään kuitenkin sukupuolista kanssakäymistä perhepiirissä muiden kuin puolisojen kesken. (Taskinen 2005, 90.)

Seksuaalista hyväksikäyttöä on hyvin monenlaista. Sen kohteeksi voi joutua kuka tahansa iästä, sukupuolesta tai sosiaalisesta asemasta riippumatta. Seksuaalinen hyväksikäyttö voi olla muutakin kuin lapsen kohdistuvaa. (Hyvärinen 2009, 29.) Esimerkiksi kehitysvammaiset voivat joutua seksuaalisesti hyväksikäytetyiksi heikomman asemansa takia. Rikoslaisakin on eritelty seksuaalinen hyväksikäyttö ja lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö erillisiksi kokonaisuuksiksi. Lakiin on kirjattu, että seksuaalisesta hyväksikäytöstä on tuomittava se, joka käyttämällä hyväksi toisen tiedottomuutta, sairautta, vammaisuutta tai avuttomuutta on kykenemätön puolustamaan itseään. Lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä tuomitaan puolestaan silloin, kun on sukupuoliyhteydessä, koskettelee tai muulla tavoin tekee seksuaalisen teon kuuttatoista vuotta nuoremmalle lapselle. (Rikoslaki 20. luku 5-6§.) Myös hyväksikäyttäjiä voi olla kaikista yhteiskunnallisista asemista. Yleisen käsityksen mukaan hyväksikäyttäjät ovat syrjäytyneitä, mielenvikaisia ja päihdeongelmaisia. Todellisuudessa he voivat pärjätä hyvinkin eri elämäntilanteille ja vain osaa hyväksikäyttäjistä voidaan pitää sairaina tai häiriintyneinä. (Taskinen 2005, 96.)

Väkivaltaisessa yhteiskunnassa, missä sorto on jokapäiväistä, tapahtuu myös seksuaalirikoksia ja lasten hyväksikäyttöä enemmän verrattuna rauhanomaiseen yhteiskuntaan. Yhteiskunnassa, missä naisten itsemääräämisoikeus on vähäinen, ei tytöilläkään ole vaikutusmahdollisuuksia omaan seksuaalisuuteensa. Tällaisissa yhteiskunnissa lapsiavioliitot ovat tavallisia ja lapsia myydään prostituution palvelukseen. Aktiivisessa

sotatilanteessa sodankäynti taktiikoihin kuuluu naisten raiskaaminen, eivätkä lapsetkaan säily julmuuksilta. (Salo & Ståhlberg 2004, 104.)

Nykyään yhteiskunnallinen asenne hyväksikäyttäjiä kohtaan on kielteinen. Internetissä on erinäisiä sivustoja, joissa vaaditaan hyväksikäytettyjen kuvat ja nimet julkaistaviksi. Tätä ajatusta kannattavat, eivät kuitenkaan huomioi hyväksikäyttäjien lähipiiriä ja seurauksia. Jos nimet ja kasvot julkaistaisiin, voisi seurauksena olla noitavainon kaltainen ihmisjahti. Tällöin ihmiset saattaisivat etsiä hyväksikäyttäneet henkilöt ja eivät kykenisi erottamaan tekoa ihmisestä. Tämä voisi johtaa hyväksikäyttäjän kohtuuttomaan leimaamiseen. Yleensä ihmiset eivät halua myöntää apua ja tukea hyväksikäyttäjille. Eräissä valtioissa on kuitenkin täysin avoimesti toimivia järjestöjä, jotka puolustavat lapsiseksiä ja vaativat suojaikärajan laskemista (Molander 1996, 28).

Seksuaalinen hyväksikäyttö aiheuttaa ahdistusta niin perheessä, yhteisössä kuin yhteiskunnassa yleisestikin ja sen vaikutukset ovat siis yksilötasoa laajemmat. Seksuaalinen hyväksikäyttö vaikuttaa veteen pudotetun kiven tavoin. Keskustassa velloo kaikkein eniten, mutta aallot leviävät laajalle alueelle. Kaikilla on mielipide seksuaalisesta hyväksikäytöstä ja harva sitä kannattaa. Kun iltapäivälehdet saavat mehukkaan uutisen seksuaalisesta hyväksikäytöstä, liittyvät myös ihmisten kahvipöytäpuheet aiheeseen. Ihmiset, jotka haluaisivat kieltää koko asian olemassaolon, voivat ahdistua kovastikin, kun aiheesta puhutaan joka puolella. Uskomme kuitenkin uutisoinnin olevan hyväksi, sillä sen avulla ihmiset todella ajattelevat asiaa. He, jotka ovat joutuneet uhriksi, voivat rohkaistua hakemaan apua julkisen keskustelun ansiosta. Tästä huolimatta uutisoinnin tapaa voisi hieman hillitä. Toimittajat keksivät toinen toistaan järkyttävämpiä otsikoita aiheesta, jotta lehti myisi. Toisaalta ihmiset voivat turtua aiheeseen, eikä aihe herätä enää minkäänlaisia tunteita tai ajatuksia. Aiheesta uutisoitaessa olisi hyvä mielestämme kertoa mitä kautta ja millaista apua on saatavilla. On olemassa hyvin monenlaisia tukipuhelimia ja Internet-sivustoja, joista uhri voi hakea apua. Esimerkiksi Raiskauskriisikeskus Tukinainen ylläpitää Internet-sivustoja ja tukipuhelimia, joista voi pyytää apua. Pienille lapsille näistä tukipalveluista ei ole apua. He ovat täysin aikuisten huomiokyvyn ja tunnistamisen armoilla.

Seksuaalinen hyväksikäyttö vie huomattavasti työntekijöiden aikaa ja voimavaroja ja tätä kautta kuluttaa yhteiskunnan resursseja. Seksuaalisen hyväksikäytön luonteeseen

kuuluu auttamisprosessin pitkäkestoisuus. Osa uhreista saattaa hakeutua avun piiriin aikuisiällä, mutta ei osaa ilmaista syytä avuntarpeeseensa. Esimerkiksi terapiaistunnot eivät välttämättä etene ellei työntekijä osaa kysyä asiakkaalta suoraan seksuaalisesta hyväksikäytöstä. Uhrin tarvitsevat tukea, apua ja neuvoa vielä pitkään tapahtuneen jälkeen, samoin myös uhrin ja tekijän lähipiiri. Seksuaalisen hyväksikäytön selvittäminen vie myös poliisien arvokasta aikaa, kun he tutkivat lausuntoja ja kuulustelevat epäiltyä sekä kuulevat todistajia. Syyttäjä tarvitsee myös aikaa tutkia, täyttyvätkö teossa todisteiden valossa ne kriteerit että syyte voidaan nostaa. Silloin kun teko ja todisteet ylittävät syytekynnyksen, siirtyy teon käsitteleminen tekopaikan käräjäoikeuteen, joka määrää oikeudenkäynnin ajankohdan. Oikeudenkäynti voi olla aikaa vievä ja se voi venyä vielä valituskierteeseen. Tämä on pitkä prosessi, joka vaatii paljon yhteiskunnan varoja. Uhrin ei tietenkään pidä miettiä mitään yhteiskunnan kuluja, vaan hakea apua mahdollisimman pian.

Lapsena seksuaalisen hyväksikäytön uhreiksi joutuneista voi kasvaa yhteiskuntaan haavoittuneita yksilöitä. He saattavat toimia pitkäänkin ilman oireita, mutta tapahtumat saattavat esimerkiksi palata mieleen, kun heillä itsellään on lapsia. He voivat olla ylisuojelevia lapsiaan kohtaan, eivätkä suostu antamaan lastaan hoitoon henkilölle, joka on samaa sukupuolta kuin hyväksikäyttäjä on. Pahimmassa tapauksessa seksuaalisesta hyväksikäytöstä tulee sukupolvien kierre. Uhrista tulee hyväksikäyttäjä. He saattavat myös oireilla parisuhteessa. He voivat vaikuttaa etäisiltä ja kylmiltä tai rakkaudennälkäisiltä, jotka vaativat enemmän, mitä kumppani voi antaa. Tällainen toiminta vaikuttaa ihmisten työkykyyn ja siten he voivat heikentää työpaikkansa tuottavuutta. Hyväksikäytetyt voivat olla myös niin haavoittuneita, etteivät he kykene töihin ollenkaan. Tällöin he näkyvät työttömyystilastoissa ja aiheuttavat päänvaivaa työneuvojille.

3.3 Monisävyiset rangaistukset

Viimeisen viidentoista vuoden aikana seksuaalisesta hyväksikäytöstä tuomittujen rangaistusten lukumäärä on viisinkertaistunut. Tähän ovat vaikuttaneet viranomaiskontrollin tehostuminen sekä kiinnijäämisriskin kasvaminen. Myös hyväksikäytön tunnistaminen on lisännyt rangaistusten määrää. Vuonna 1999 rikoslaki uudistui, mikä omalta

osaltaan paransi seksuaalirikosten uhrien asemaa. Uudistuksen myötä sakkorangaistus poistui. (Hinkkanen 2009.)

Lastensuojelulaki (13.4.2007/417) uudistui vuonna 2008 ja tällä on vaikutusta seksuaalisen hyväksikäytön epäillyn tutkimiseen. Siinä ilmoitusvelvollisuutta on laajennettu koskemaan yhä laajempaa viranomaisverkostoa. Työntekijä ei voi piiloutua salassapito-velvollisuuden taakse, sillä lastensuojelulaki on tältä osin muut lait kumoava. Myös laki lapseen kohdistuneen seksuaalirikoksen selvittämisen järjestämisestä (19.12.2008/1009) selventää työntekijän ilmoitusvelvollisuutta. Eri viranomaisilla on oikeus vaihtaa tietoja keskenään, jos se on asiakkaan edunmukaista ja olennaisesti liittyy asian selvittämiseen. Hirvelän (2007, 37) mukaan seksuaalinen hyväksikäytön tullessa ilmi on aikaisemmin viranomaistyössä suurena haasteena ollut työntekijöiden salassapito-velvollisuus. Salassapidon tarkoituksena ei ole hidastaa tai hankaloittaa viranomaistyötä, vaan suojella yksilön ja perheen yksityisyyttä. Viranomaiset voivat keskustella keskenään ilman asianomaisten lupaa. Tärkeää on kuitenkin kertoa asianomaiselle, mitä tapahtuu ja pitää hänet ajan tasalla tapahtumista. (Hirvelä 2007, 37.) Lapselle asiasta tulee kertoa hänen ikätasonsa huomioon ottaen.

Seksuaalisen hyväksikäytön rangaistuskäytännöt ovat kuitenkin epäyhtenäisiä. Teko-avoiltaan samantyyppisissä rikoksissa rangaistukset voivat vaihdella huomattavasti eri tuomioistuimissa. Epäyhtenäisyys johtuu muun muassa siitä, että seksuaalinen hyväksikäyttö on varsin epätyypillinen rikos, jonka yksittäinen tuomari kohtaa harvoin. Seksuaalisen hyväksikäytön piirteet voivat vaihdella suurestikin ja ei ole olemassa tietynlaista tyyppitapausta. Tuomioistuinten ratkaisut seksuaalisen hyväksikäytön suhteen ovat yleensä salassa pidettäviä, joten aikaisemmista tapauksista on tuomioita annettaessa harvoin hyötyä. Lisäksi seksuaalisesta hyväksikäytöstä tuomittavan rangaistuksen laatuun vaikuttaa olennaisesti rikosnimikkeen valinta: arvioiko tuomioistuin seksuaalisen hyväksikäytön perustunnusmerkistön mukaiseksi vai törkeäksi seksuaaliseksi hyväksikäytöksi. Tekoa pidetään erityisen törkeänä silloin, kun lapsi on alle 10-vuotias, tekijä on lapsen vanhempi tai seksuaalinen hyväksikäyttö on jatkunut pitkään. (Hinkkanen 2009.) Lapsen suostuminen seksuaaliseen tekoon ei poista aikuisen rikosoikeudellista vastuuta (Lastensuojelun keskusliitto).

Lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä tuomitaan keskimäärin puoli vuotta ehdollista vankeutta. Ehdotonta vankeutta tuomitaan erityisesti silloin, kun hyväksikäyttö on jatkunut pitkään. Törkeästä seksuaalisesta hyväksikäytöstä tuomitaan yleensä ehdotonta vankeutta, keskimäärin yli kolme vuotta. Rangaistus on aina sitä pidempi, mitä törkeämpi tekotapa on. (Hinkkanen 2009.) Enimmillään törkeästä seksuaalisesta hyväksikäytöstä tuomitaan kymmeneksi vuodeksi vankeuteen (Rikoslaki 20. luku 7 §).

Vuosina 2000–2008 lapsiin kohdistuneista seksuaalirikoksista tehdyt rikosilmoitukset ovat lähes kolminkertaistuneet. Vuonna 2008 lapsiin kohdistuneista seksuaalisen hyväksikäytön epäilyistä oli tehty yli 1300 rikosilmoitusta. Rikosilmoitukset eivät kerro kuitenkaan koko totuutta asiasta, sillä yhteen rikosilmoitukseen saattaa sisältyä useampia tekoja. Väestöliitossa toteutettiin vuonna 2006 seksuaaliterveystietokysely, johon osallistui noin puolet alle 16-vuotiaiden ikäryhmästä. Runsaat 6,2 prosenttia kyselyyn vastanneista pojista ja 9,2 prosenttia tytöistä oli kokenut intiimialueiden koskettelua. Yhdyntää tai muuta seksiin pakottamista oli kokenut 4,1 prosenttia pojista ja 2,3 tytöistä. (Hyvärinen 2009, 55–56.) Kahdessakymmenessä vuodessa erityisesti yhdyntään johtaneet lapsiin kohdistuneet seksuaalirikokset ovat kuitenkin vähentyneet (Ellonen & Kääriäinen & Salmi & Sariola 2008.) Tämä kertoo siitä, että toimintavat ovat muuttaneet muotoaan seksuaalisessa hyväksikäytössä. Esimerkiksi Internet on mahdollistanut sala-kavalan keinon luoda verkostoja ja houkutelua lapsia tapaamisiin. Vanhempien keinot suojella lapsia näkymättömältä pahalta voivat olla riittämättömiä.

Viranomaisten laajan yhteistyön ansiosta on helpompi varmistaa, että syytöksille saadaan näyttöä ja syytöntä ei tuomita turhaan. Viranomaiset ovat olleet toisinaan jopa liian varovaisia esittäessään epäilyjä seksuaalisesta hyväksikäytöstä (Molander 1996, 153). Silloin kun julkisuudessa on käyty runsasta keskustelua hyväksikäytöistä, ovat ihmiset alkaneet tarkkailla ympäristöään tarkemmin. Ihmiset tekevät ehkä perättömiä ilmoituksia, jotka rasittavat viranomaisia. Toisaalta, jos ihmisten tarkkaavaisuuden takia saadaan edes yksi hyväksikäyttäjää vastuuseen teoista, on se ollut vaivan arvoista.

Työstäessämme opinnäytetyötä mediassa uutisoitiin tapauksesta, jossa poliisi oli hyväksikäyttänyt 15-vuotiasta tyttöä seksuaalisesti hyväksi. Tekoa lievensi tytön ikä, vaikka laissa selvästi sanotaan suojaikärajan olevan 16 vuotta. Ihmettelimme oikeuden päätöstä, jossa tekijä tuomittiin ehdottomaan vankeuteen. Hieman myöhemmin tuomittiin toisessa tuomioistuimessa mies ehdottomaan vankeuteen marsun pahoinpitelystä. Ei voi

kuin kuvitella, miltä työstä on tuntunut kun hän on lukenut lehdestä, että marsu on ollut häntä arvokkaampi oikeuden edessä. Miten tyttöä auttava työntekijä pystyy tukemaan häntä ja kertomaan, että hänkin on ihminen vaikka häntä oikeussalissa kohdellaan huommin kuin eläintä? Median uutisoinnista on käynyt ilmi, että myös arvo-omaisuuden varastamisesta voi saada suuremman tuomion kuin seksuaalisesta hyväksikäytöstä. On hyvin yksinkertaista antaa tuomio omaisuus rikoksesta, sillä kaikki ymmärtävät taloudellisen menetyksen. Kun tuomitaan rikkomuksesta ruumista ja mieltä kohtaan, on tuomion antaminen vaikeampaa. On kyse ihmisen mielestä ja kokemuksesta, joita on hankala rahallisesti tai muillakaan tavoin mitata.

Meidän kantamme hyväksikäyttäjien rangaistuksista vaihtuu päivittäin. Olemme sitä mieltä, että hyväksikäyttäjä tulee enemmän ohjata hoitoon kuin rangaista vankilalla. Kun luemme lehdestä tapauksista ja niistä seuranneita rangaistuksia, eivät ne tunnu oikeuden mukaisilta. Uhrin elämä on rikottu ja hän joutuu kärsimään useiden vuosien ajan ja tekijä saa rangaistukseksi ehdotonta vankeutta muutaman kuukauden. Tällainen ristiriitainen ja tunteita herättävä ajattelumaailma on hyvä tiedostaa, jotta sitä voi kontrolloida kun kohtaa lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä. Hyväksikäyttäjälle voi sanoa suoraan, ettei hyväksy hänen tekoaan missään tapauksessa, mutta hyväksyy hänet ihmisenä.

4. LAPSI SEKSUAALISEN HYVÄSIKÄYTÖN UHRINA

4.1 Lait lapsen suojana

Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö on aina lastensuojelullinen asia. Olenaisesti lapsen asemaan ja oikeuksiin liittyviä lakeja ovat vuonna 2008 voimaan tulleet lastensuojelulaki, laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeuksista sekä laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista. Lastensuojelulain tarkoituksena on turvata lapselle oikeus erityiseen suojeluun, turvavalliseen kasvuympäristöön sekä tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen (Lastensuojelulaki 13.4.2007/417). Lastensuojelulaissa on myös erikseen säädetty ilmoitusvelvollisuudesta. Velvoite koskee sosiaali- ja terveydenhuollon, koulutoimen, nuorisotoimen, seurakunnan sekä poliisin viranhaltioita ja luottamustoimia hoitavia henkilöitä. Viranomaisten tulee tehdä viipymättä ilmoitus kunnan sosiaalihuollosta vastaavalle toimielimelle, jos he ovat saaneet tietää lapsesta, jonka kasvuolosuhteet tai oma käyttäytyminen edellyttävät lastensuojelun tarpeen selvittämistä. (Lastensuojelulaki 5. luku 25 §.) Lisäksi lapsella on lastensuojelulain mukaan oikeus sosiaalityöntekijään, joka valvoo lapsen etua (Lastensuojelulaki 3. luku 13§).

Lapsen huoltoa koskevan lain mukaan lapselle on turvattava hyvinvointi ja tasapainoinen kehitys lapsen yksilöllisten tarpeiden mukaisesti. Lisäksi lapselle on turvattava myönteiset ja läheiset ihmissuhteet sekä hyvä hoito, kasvatusta ja kehitystasoon nähden tarpeellinen valvonta ja huolenpito. (Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 8.4.1983/361.) Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista turvaa puolestaan asiakkaalle oikeuden hyvään sekä asiakaslähtöiseen palveluun ja kohteluun (22.9.2000/812). Myös lapsi on asiakas ja hänellä on oikeus lain säätämiin oikeuksiin, vaikkei hän osaisi niitä itse vaatia.

Seksuaalisesta hyväksikäytöstä on säädetty rikoslain 20. luvussa. Laki on paitsi yleinen ja kaikkia koskeva, myös erityinen ja lasta suojeleva. Siinä on säädetty alle 18-vuotiaalle erityinen suoja, mikä tarkoittaa, ettei auktoriteettiasemassa oleva saa kohdistaa minkäänlaista seksuaalista tekoa häneen (Rikoslaki 20 Luku 24.7.1998/563). Rikoslaisissa on määrättyä suojaikärajaa, mikä tarkoittaa, ettei kukaan saa ryhtyä seksuaaliseen

tekoon tai suhteeseen alle 16-vuotiaan lapsen kanssa. Toinen suojaikäraja on 18 vuotta. Tämä tarkoittaa puolestaan sitä, ettei perheenjäsen tai lapseen luottamussuhteessa oleva saa kohdistaa minkäänlaista seksuaalista tekoa alle 18-vuotiaaseen. Luottamussuhteella tarkoitetaan esimerkiksi sellaisia suhteita, joissa aikuinen on lapseen nähden auktoriteettiasemassa. Korkeampi suojaikäraja koskee myös seksuaalipalvelujen ostamista. (Hyvärinen 2009, 43.)

Vuonna 1991 Suomi sitoutui noudattamaan lapsen oikeuksien peruskirjaa, joka on YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus. Sopimuksessa veloitetaan asettamaan lapsen etu ensisijaiseksi kaikissa yhteiskunnallisissa päätöksenteoissa. Tämä tarkoittaa sekä yksittäistä lasta koskevaa päätöksentekoa että yleistä velvoitetta kehittää erilaisten päätösten lapsivaikutusten arviointia. Lapsia on kohdeltava yhdenvertaisesti. Tärkeät periaatteet yleissopimuksessa ovat lapsen oikeus suojeluun, oikeus riittävään osuuteen yhteiskunnan voimavaroista sekä oikeus osallistumiseen ja vaikuttamiseen. Ensisijaisesti lapsen oikeuksista vastaavat hänen vanhempansa ja viimesijaisesti siitä vastaa valtio, jonka tulee myös eri keinoin edistää yleissopimuksen toteutumista. Yhteiskunnan on tarjottava riittävästi voimavaroja niin ongelmien ehkäisemiseen kuin korjaavaankin toimintaan. Lapsen oikeus vaikuttaa ja osallistua ikätasonsa mukaisesti tarkoittaa hänen mielipiteidensä kuulemistä ja ottamista vakavasti. YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen mukaan kaikki alle 18-vuotiaat ovat lapsia. (Aula 2007, 63.)

YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen mukaan lapsen seksuaalisen hyväksikäytön kannalta merkittäviä artikloja ovat:

Artikla 19: Lapsia tule suojella kaikelta väkivallalta ja hyväksikäytöltä.

Artikla 34: Lasta tulee suojella seksuaaliselta hyväksikäytöltä, mikä sisältää:

- lapsen houkuttelemisen tai pakottamisen laittomiin seksuaalisiin tekoihin.
- lasten hyväksikäyttöön prostituutiossa.
- lasten hyväksikäyttöön pornografisissa esityksissä tai aineistoissa.

Artikla 39: Väärinkäytösten uhriksi joutuneita lapsia on autettava.

Artikla 11: Valtioiden tulee estää lasten sieppaaminen.

(Aula 2007, 63.)

Globaalilla tasolla lapsen oikeuksia ei huomioida, eikä kaikilla mailla ole keinoja kitkeä lapsiin kohdistuvia vääryyksiä. Lapsia voidaan esimerkiksi myydä lapsityön hirvittä-

vimpään muotoon, prostituutioon. Sukupuolisesti riistettyjä lapsia saatetaan kohdella rikollisina. Lapsia houkutellaan, huijataan tai kaapataan mukaan seksibisnekseen. Joskus köyhä perhe voi joutua myös myymään oman lapsensa seksibisnekseen, jotta he saisivat rahaa. Maailmaanlaajuinen turismi ja elektronisen median kasvu ovat edistäneet lasten joutumista seksi- ja pornografiabisneksen uhriksi. On olemassa uskomus, että sukupuoliyhteys lapsen kanssa ehkäisee hiv-aids -tartunnan, mikä tekee lapsista ennestäänkin halutumpia seksipartnereita. (Unicef)

4.2 Seksuaalinen hyväksikäyttö vallan välineenä

Kaikkien lasten ja aikuisten välillä on valtasuhde. Tämän suhteen avulla vanhempi ohjaa lasta, rajoittaa positiivisesti, huolehtii lapsesta ja suojelee ympäristön haittatekijöiltä. Hyväksikäyttötilanteessa tämä valtasuhde on kieroutunut ja usein ulospäin näkymätön. Sitä ohjaavat hyväksikäyttäjän mielihalut. Tämän kaltaisessa valtasuhteessa lapsen hyvinvointi jää toissijaiseksi. Hyväksikäyttäjät käyttävät erilaisia valtamenetelmiä, joilla he hiljentävät ja alistavat lapsen. Hyväksikäyttäjä voi toimia mielivaltaisesti, jossa on mukana ennakoimaton seksuaalinen, fyysinen tai henkinen väkivalta. Hyväksikäyttäjä voi saada myös tyydytystä lapsen alistamisesta ja nöyryyttämisestä. Seksuaalinen hyväksikäyttö on siis äärimmäisen vallankäytön muoto ja se ei voi olla vaikuttamatta lapsen itsetunnon rakentumiseen ja minän kehittymiseen. Oman ulottuvuutensa valtaamaan tuo myös perheen ulkopuolisen, lapselle tärkeän auktoriteetin tekemä seksuaalinen väkivalta. Seksuaalinen teko voi tällöin vaikeuttaa uusien ihmissuhteiden luomista. (Laitinen 2004, 107–121.)

Vallan muotoja yhdistävät tekijät ovat hyväksikäyttäjän totuuden ja oikeuden tuottaminen teolle. Ne koskevat koko lapsen sosiaalista tilaa, sen suhteita ja vuorovaikutusta. Valta on kaiken läpikäyvä ja ehdoton, toista vaihtoehtoa ei ole olemassa. Hyväksikäytetyn lapsen elämä on miellyttämistä, suorittamista, odottamista, pelkoa, salailua ja valhetta. Valta määrittää uhrin aseman ja hänen liikkumatilansa sekä olemassaolonsa rajat. Lapsuus on seksuaaliselle hyväksikäytölle alistettua ja pahimmillaan se voi johtaa siihen, että lapsi vakuuttuu hyväksikäytön tarpeellisuudesta. Lapsi oppii alistumaan ja mukautumaan tilanteeseen ja voi kokea tilanteen olevan täysin normaali. Lapsella ei ole useinkaan kykyä arvioida tilannetta ulkopuolisen silmin, vaikka syvällä sisimmässään

hän saattaa ajatella asian olevan väärin. Lapsi vaistoa vääryyden tapahtumien luontees- ta, salailusta sekä hyväksikäyttäjän sanoista ja teoista. Koska asiasta ei puhu kukaan mukaan, lapsi ymmärtää, että kyseessä on salattava ja hävettävä asia. (Laitinen 2004, 107–121.) Olemme alla olevaan taulukkoon (Taulukko 1.) kirjanneet Laitisen (2004) erittelemät vallan muodot.

Taulukko 1. Seksuaalisen hyväksikäytön vallan muotoja

Vallan muoto	Ilmeneminen
Mielivalta	Ennakoimaton seksuaalinen fyysinen tai henkinen väkivalta
	Lapsen alistaminen ja nöyryytys
	Lapsella ei ole valtaa omaan ruumiiseensa
	Lapsella ei ole mahdollisuutta muuttaa tilannetta
	Lapsen tahdolla ei merkitystä
	Pelko riistosta
	Alistuminen, sopeutuminen, lamaantuminen
Uhkaava	Uhkailu fyysisillä tai emotionaalisilla negatiivisilla seurauksilla
	Lapsi alistuu ja luopuu omasta tahdostaan
Pakottava	Uhkausten toteuttaminen
	Lapsen rankaiseminen
Manipulatiivinen	Lapsen käsitysten muuttaminen
	Lapsen syyllistäminen sanallisesti sekä hyväksikäyttäjän olemuksen, ilmeiden ja tekojen kautta
	Häpeän sisäistänyt lapsi alistuu eikä kyseenalaista toimintaa
Hyvittävä	Teon vääryyden hämärtäminen ja hyvittäminen
	Lapsen alistumisen palkitseminen rahalla, tavaralla, positiivisella huomiolla tai muuten hyvittelemällä.
	Lapsi kokee toimineensa oikein
Viettelevä	Lapsen suostuttelemineen rahaa tai tavaraa antamalla
	Huijaaminen leikin tai jonkin hauskan avulla
	Huijaaminen huomion tai hyväksynnän avulla
Hoivaava	Hyväksikäyttäjä korostaa rakkauttaan ja erityistä suhdettaan lapseen.
	Syyllisyyden peittäminen rakkauden alle

(Laitinen 2004, 107–113.)

Seksuaaliseen hyväksikäyttöön liittyvän vallan voimaa ja läpitunkevuutta kuvaavat uhrin kokema häpeä ja syyllisyyden tunne. Laitinen (2004) kuvaa, että häpeä ja syyllisyys ovat aina tilanteisiin sidottuja, moraalisia tunteita, joita koetaan suhteessa normien säätelemään asiaan tai tapahtumaan. Ne määrittyvät kulttuurin kautta, mutta ovat kokemus- tasolla yksityisiä ja intiimejä. Häpeä liittyy tunteena aina omaan itseen ja se merkitsee epäonnistumista ihmisenä. Syyllisyys on puolestaan sidoksissa tekoihin. Yhdessä nämä

tunteet saavat lapsen kokemaan voimattomuutta ja avuttomuutta. Lapsi alistuu vallalle ja alkaa uskoa hyväksikäytön olevan oikein häntä kohtaan. Lapsi kokee itsensä arvottomaksi, likaiseksi, pahaksi ihmiseksi ja on menettänyt hallinnan tunteen omasta elämästään. Joskus lapset saattavat alkaa viettelä hyväksikäyttäjäänsä, jotta heillä olisi edes jonkinlainen valta omaan elämäänsä, kun saavat päättää, milloin teko tapahtuu. (Laitinen 2004, 118-119.)

Hyväksikäyttäjän vallankäyttö uhria kohtaan on säälimätöntä ja sen vaikutukset kantautuvat pitkälle hyväksikäytetyn elämään. Lapsena hyväksikäytetyt eivät useinkaan kykene luomaan tervettä parisuhdetta aikuisiässä. He pelkäävät tulevansa uudestaan hyväksikäytetyksi tai he eivät tunnista omaa sukupuoltaan. He voivat olla kontrolloivia sekä kostonhaluisia ja näin uhrista on tullut vallan käyttäjä. Toisaalta valta voi alistaa uhrin ja he haluavat enemmän rakkautta ja turvaa, kuin läheinen voi antaa. Puolison seksuaalinen hyväksikäyttö voi myös kehittyä yleiseksi riidan aiheeksi kotona. Joskus uhrin joutuvat parisuhteeseen, jossa heitä alistetaan ja raiskataan. Uhrin asema saattaa myös jatkua tulevissa parisuhteissa, joissa hyväksikäytetty on oppinut elämään muiden ihmisten halujen mukaan ja oma hyvinvointi ja tarpeet jäävät toisarvoisiksi. Uhri kokee olevansa toisen omaisuutta, eikä hänellä ole valtaa omaan kehoonsa. (Laitinen 2004, 242–251.)

4.3 Seksuaalisen hyväksikäytön vaikutukset lapseen

Seksuaalinen hyväksikäyttö vahingoittaa niin lapsen psyykkistä kuin fyysistäkin kehitystä. Hyväksikäytön seurauksena lapsi joutuu rooliin, joka ei vastaa hänen ikätasoaan eikä kehitystään ja lapsi joutuu kokemaan sellaisia stimulaatioita, joihin ei ole vielä kehityksellisesti valmis. Nämä stimulaatiot saattavat herättää lapsessa jotain fyysistä ja häiritä näin lapsen normaalia seksuaalista kehitystä. Lapsi ei pysty liittämään seksuaalisen hyväksikäytön kokemustaan mihinkään aiemmin kokemaansa eikä näin pysty ymmärtämään sitä. Lapsen koko persoonallisuuden kehitys kieroutuu ja sen sijaan, että hän kasvaisi irti, hän saattaa esimerkiksi kietoutua yhä lähemmin hyväksikäyttävään vanhempansa yhteisen kokemuksen takia. (Heikinheimo & Tasola 2004, 21.) Seksuaalisen hyväksikäytön seuraukset ovat hyvin moninaisia ja monenasteisia. Tyypillisimmät seksuaalisen hyväksikäytön vaikutukset liittyvät seksuaalisuuteen ja sukupuoleen. Seksuaalinen hyväksikäyttö rikkoo lapsen koskemattomuuden ja herättää hänen seksuaalisuu-

tensa kehitystasoon nähden liian varhain. Tämä näkyy aikuisiässä inhona ja pelkona seksuaalisuutta kohtaan tai päinvastoin yliseksuaalisena käyttäytymisenä. (Laitinen 2004, 243.)

Muita seksuaalisen hyväksikäytön aiheuttamia psyykkisiä oireita voivat olla jatkuva masentuneisuus, sulkeutuneisuus, pelokkuus aikuisia kohtaan, kosketuksen kavahtaminen, levottomuus, karkaaminen, kehitystaantumet sekä tahallinen itsensä vahingoittaminen. On tärkeää kuitenkin huomioida, että tämä oireluettelo ei ole käytössä vain hyväksikäytöstä puhuttaessa. Oireet voivat olla samoja myös muista syistä johtuvissa psyykkisissä häiriöissä. Selvin ja voimakkain hyväksikäyttöön liittyvä käyttäytymismuutos on yliseksualisoituminen. (PsycNET 2001; Hirvelä 2007, 33–35.) Lisäksi seksuaalista hyväksikäyttöä kokeneella lapsella voi olla nukahtamispelkoa ja erilaisia nukkumisvaikeuksia. Nämä liittyvät usein öiseen aikaan tapahtuvaan hyväksikäyttöön. Tässäkin on kuitenkin huomioitava, että erilaiset pelot ja kauhukohtaukset ovat myös tavallisia pikkulasten kehitykseen kuuluvia ilmiöitä. (Taskinen 2005, 56.)

Seksuaalinen hyväksikäyttö on usein hyvin traumatisoiva kokemus. Traumaattiseen tilanteeseen joutuessaan ihminen tarvitsee kaikki psyykkiset voimavarat selviytyäkseen. Tavanomainen selviytymiskeino traumaattisesta tai ylivoimaiselta tuntuvasta tilanteesta on tapahtuman irrottaminen itsen ulkopuolelle. Tätä kutsutaan dissosiaatioksi. Uhrin kuvaavat sitä esimerkiksi niin, että he kuvittelevat hyväksikäyttötilanteessa olevansa itse jossain muualla tai he kuvittelevat teon tapahtuvan jollekin toiselle. Dissosiaatiossa omat tunteet voidaan ikäänkuin leikata pois, koska ne olisivat liian tuskallisia kohdata. Hyväksikäytön uhri ei siis ole henkisesti sairas tai vaurioitunut vaan pikemminkin ihminen, jonka elämää muovannut ihmissuhteita myrkyttänyt elinympäristö. (Heikinheimo & Tasola 2004, 34-35.)

Psyykkisten oireiden lisäksi hyväksikäyttö voi aiheuttaa myös fyysisiä oireita, joiden pohjalta huoli voi herätä. Nämäkin ovat hyvin monimuotoisia ja tunnistettavissa myös muista syistä. Selkeimpiä merkkejä hyväksikäytöstä ovat immenkalvon tai peräsuolen alueen jäljet ja repeämät sekä mustelmat. (Hirvelä 2007, 33–35.) On hyvä kuitenkin muistaa, että seksuaalinen hyväksikäyttö on muutakin kuin yhdyntää eikä näin ollen aiheuta aina näkyviä jälkiä. Taskisen (2005) mukaan 50-80 % hyväksikäyttötapauksista joudutaan selvittämään ilman minkäänlaisia fyysisiä vammoja. Lisäksi on huomioitava,

että esimerkiksi leikki-ikäisillä on hyvin usein alaraajoissa mustelmia, jotka ovat syntyneet tavanomaisen leikin tiimellyksessä eivätkä näin ollen ole varma merkki seksuaalisesta hyväksikäytöstä. Sen sijaan reiden sisäpinnoilla, genitaalialueilla, selässä ja käsi- varsissa luonnolliset mustelmat ovat harvinaisempia. (Taskinen 2005, 55.)

Seksuaalinen hyväksikäyttö on kaikkien osapuolten ongelma. Lasten seksuaalinen hyväksikäyttö on aina lastensuojelullinen asia, mutta silloin kun hyväksikäyttö on tapahtunut perheen sisällä, koskettaa se koko perhettä; sisarusia, puolisoa, uhria ja hyväksikäyttäjää. Tällöin hyväksikäytöstä toipuminen edellyttää kaikkien perheenjäsenten hoitamista. (Taskinen 2003, 96.) Myös silloin, kun lapsi on joutunut perheen ulkopuolisen henkilön hyväksikäyttämisen kohteeksi, on tuettava koko perhettä. Vanhemmat voivat kokea olonsa neuvottomiksi, turhautuneiksi tai ovat epävarmoja vanhemmuudestaan, kun eivät osaa auttaa ja tukea omaa lastaan.

Fyysisten ja psyykkisten oireiden lisäksi seksuaalisen hyväksikäytön vaikutuksia voidaan jaotella lähivaikutuksiin ja kaukovaikutuksiin. Lähivaikutukset näkyvät välittömästi lapsen käytöksessä. Hoitamattomana ne näkyvät myöhemmin aikuisuudessa, jolloin niitä kutsutaan kaukovaikutuksiksi. Lähivaikutukset voivat olla hyvin samanlaisia kuin muissakin lapsuuteen kuuluvissa ongelmissa: kiukuttelua, aggressiivisuutta, karkailua, itkuherkkyyttä, syömis- ja nukkumishäiriöitä, toivottomuutta, riehumista, masentuneisuutta ja erilaisia psykosomaattisia oireita. Lapsen voimakas taantuminen, ahdistuneisuus ja takertuminen ovat myös tavallisia seksuaalisen hyväksikäytön uhreilla. Selvimmin juuri seksuaaliseen hyväksikäyttö kokemukseen liittyvä oire on lasten ilmaisema ikätasoon kuulumaton seksuaalinen käyttäytyminen, ylivirittyneisyys ja puheet. (Heikinheimo & Tasola 2004, 21.)

Seksuaalisen hyväksikäytön vaikutukset eivät aina rajoitu vain lapsuuteen ja niillä voi olla seurauksia myös pitkälle aikuisuuteen. Eri ikävaiheissa nämä vaikutukset ilmenevät eri tavoin. Seksuaalisen hyväksikäytön seurauksena on todettu aikuisiällä ahdistuneisuutta, masennusta, itsemurha-ajatuksia ja itsetuhoista käytöstä. Seksuaalinen sopeutumattomuus tai epäasianmukainen käytös, vihamielisyys, hyökkäävyys, oppimisongelmat, ylivilkkaus, keskittymis- ja muistivaikeudet ja unihäiriöt ovat myös tyypillisiä. Ihmissuhteissa vaikutukset ovat usein huomattavat. Eristäytyminen, vetäytyminen, tunne pysyvältä häpeän leimasta, vaikeus luottaa toisiin, huono itsetunto ja erilaiset ihmissuh-

deongelmat varsinkin naisten ja miesten välisissä suhteissa ovat tavallisia. Monilla uhreilla on myös taipumusta joutua uudestaan aikuisiässä uhriksi. Tämä ei tarkoita ainoastaan seksuaalisuhteita, vaan heitä voidaan hyväksikäyttää myös henkisesti ja taloudellisesti. Uhrien on usein vaikea sanoa ”ei”. He eivät osaa pitää puoliaan tai huolta itsestään ja oikeuksistaan. (Heikinheimo & Tasola 2004, 23.) Seksuaalisen hyväksikäytön vaikutukset ovat suurelta osin salakavalialia, piilossa tai ne ovat tunnistettavissa myös muista syistä johtuvina. Seksuaalisen hyväksikäytön tunnistaminen ja kohtaaminen vaativatkin erityistä tarkkuutta ettei ketään syytetä turhasta ja ettei toisaalta kukaan apua tarvitseva jää ilman tarvitsemaansa tukea.

5. SEKSUAALINEN HYVÄKSIKÄYTTÖ AMMATILLISENA HAASTEENA

5.1 Puheeksi ottaminen ja ammatilliset valmiudet

Olemme limittäneet tutkimustulokset osaksi tämän luvun seksuaalisen hyväksikäytön kohtaamista, puheeksi ottamista sekä työssäjaksamista käsittelevää teoriaa. Työmme painottuu suurelta osin seksuaalista hyväksikäyttöä käsittelevään teoriaan ja tutkimustuloksia analysoimalla olemme saaneet täydennettyä lukemaamme teoriaa. Tutkimustulokset tuovat teoriaan käytännön läheisyyttä.

Lapset ovat monissa kehitysvaiheissa luonnostaan kiinnostuneita seksuaaliskysymyksistä, alastomuudesta, sukupuolten välisistä eroista sekä lasten saamisesta. Luonnollinen seksuaalinen tutkiminen on lapselle tiedon keräämistä itsestään ja ympäristöstään. Lapset tutkivat toisiaan katselemalla ja koskettelemalla esimerkiksi lääkärileikeissä. Lapsen normaaliin kehitykseen kuuluu leikkiä saman kehitystason omaavien lasten kanssa ja leikeissä voi olla seksuaalisia sävyjä. Tämänkaltainen leikki on kestoltaan ja toistuvuudeltaan rajattua. Seksuaalinen uteliaisuus on vain osa lapsen kiinnostusta koko elämää kohtaan. Leikkeihin liittyvä seksuaalisuus on normaalisti harmitonta ja spontaania. Pitkään jatkuva, toistuva ja tiivis seksuaaliasioista puhuminen ja seksuaalisävytteinen käytös antavat kuitenkin syytä tutkia lapsen elämäntilannetta tarkemmin. (Taskinen 2005, 57; Heikinheimo & Tasola 2004, 9.)

Lapsen seksuaalisen hyväksikäytön epäily voi pääasiallisesti herätä kahta kautta: joko lapsen omasta kertomuksesta tai lapselle läheisen henkilön esittämästä huolesta. Omasta aloitteestaan, spontaanisti lapsi ei kerro kuitenkaan asiasta kovin helposti. Hyvin tavallista on, että lapsi ei halua puhua asiasta eikä tunnista olevansa hyväksikäytetty, vaikka asia olisikin tullut muuta kautta esille. Ihmisellä on voimakas luontainen tarve torjua loukkaavat, hämmentävät ja häpeää aiheuttavat asiat. Pienet lapset ja kehitysvammaiset voivat kuitenkin kertoa tapahtuneesta hyvinkin avoimesti ja yksityiskohtaisesti, sillä he eivät ymmärrä tapahtumien seurauksia. Myös pedofiilien uhriksi joutuneet kouluikäiset pojat saattavat kertoilla kokemuksestaan rehvästelevään sävyyn. (Hirvelä, 2007. 31–32; Taskinen 2005, 50–51.) Vaikeneminen liittyy olennaisesti valta-asetelmaan, mikä kuu-

luu seksuaalisen hyväksikäytön luonteeseen. Myös lapsen kokema häpeä ja pelko estävät asian puheeksi ottamisen. Toisaalta asia on lapselle niin käsittämätön ja traumatisoiva kokemus, ettei siihen löydykään sanoja.

Puhumisen sijaan lapsi saattaa viestiä antamalla erilaisia vihjeitä tapahtuneesta. Lapsi voi esimerkiksi leikeissään kuvata tapahtunutta tai viitata johonkin hirveään salaisuuteen. Tyypillistä on, että lapsi ei kuvaa tai kerro kokemuksestaan yhdellä kertaa. Näin lapsi testaa kuulijaansa ja tämän luotettavuutta. Lapsi saattaa joskus myös perua kaiken sanomansa. Tämä voi johtua esimerkiksi siitä, että lapsen kertomaa ei ole otettu todesta, sitä on vähätelty tai hyväksikäyttäjä on uhkaillut lasta. (Taskinen 2005, 51.) Lapsilla on halu kertoa kokemuksesta, mutta uskallus ei siihen riitä. Lapsen keino viestiä itseensä kohdistuneesta väkivallasta ja yritys saada apua voi tapahtua usein myös poikkeavalla käyttäytymisellä kuten karkaamisella, itsensä vammauttamisella tai psyykkisten oireiden muuttumisena fyysisiksi (Hirvelä 2007, 35.) Aikuisen, lapsena hyväksikäytetyn henkilön kokemus seksuaalisesta hyväksikäytöstä tulee usein ilmi hänen omasta aloitteestaan (Laiho 2006). Seksuaalisen hyväksikäytön epäily voi syntyä myös lapsen muuttuneesta käytöksestä ja oireista. Tavallisimmin lapsen muuttuneen käytöksen huomioivat lapsen lähipiiri koulussa tai päivähoitossa. Toisaalta lapsi voi tehdä myös kaikkensa pysyäksään huomaamattomana. (Hirvelä 2007, 33–35.)

Merja Laitinen (2004) on kuvannut teoksessaan kertomisen vaikeutta. Seksuaalisesta hyväksikäytöstä kertominen on ihmisille vaikeaa vielä aikuisenakin. Teoksessa kerrotaan ihmisistä, jotka ovat yrittäneet kertoa kokemuksestaan lapsuudessa, mutta heidät on torjuttu. Torjutuksi tuleminen lisää valtavaa häpeän tunnetta, jonka jo pelkkä tapahtuman itsessään on aiheuttanut. (Laitinen 2004, 194–197.) Lisäksi Laitinen on tutkiessaan seksuaalisen hyväksikäytön uhreja havainnut, että lähes poikkeuksetta aikuisten hyväksikäytettyjen avunhakeminen on alkanut siten, että uhri on hakenut apua johonkin muuhun ongelmaan kuin hyväksikäytön kokemukseen. Usein uhrit ovat hakeneet apua masennukseen, syömishäiriöihin, ihmissuhdeongelmiin, päihdeongelmiin sekä erilaisiin somaattisiin vaivoihin. (Laitinen 2004, 194–197, 272–273.) Hyväksikäytön kokemus voi siis piiloutua uhrin kertomien oireiden ja vaikenemisen taakse.

Verkkokyselyymme vastanneet kokevat hyväksikäytön puheenaiheena vaativaksi, mutta työkokemuksen myötä asiasta puhuminen on helpottunut ja tullut luontevammaksi myös

työntekijöiden saamat koulutukset ovat voineet helpottaa puheeksiottamista. Vastauksista kävi ilmi, ettei asiakkaan kykyä opettaa työntekijää pidä väheksyä. Asiakastilanne on aina vuorovaikutusta ja asiakkaan kertomaan kokemukseen tulisi suhtautua kuin uuteen oppiin. Jatkuvan itsensä reflektoinnin ja arvioinnin avulla työntekijää ei uhkaa kaa-voihin kangistuminen ja näin jokaisen asiakkaan yksilöllinen kuuleminen mahdollistuu. Seksuaalisesta hyväksikäytöstä puhuttaessa on ensiarvoisen tärkeää, että asiakkaalle tulee sellainen olo, että häntä kuunnellaan ja hänen kertomaansa pidetään totena. Oman haasteensa puheeksi ottamiselle tuo myös se, että usein seksuaalisesti hyväksikäytetyt lapset kieltävät kaiken, vaikka asia olisikin tullut jotakin kautta ilmi ja saattavat myös kieltää ja muuttaa aiemmin kertomaansa tarinaa (Taskinen 2005, 50–51). Vastajat kuvasivat, että puheeksi ottamista on kuitenkin helpottanut yhteiskunnallisella tasolla käyty keskustelu seksuaalisesta hyväksikäytöstä.

Kyselyymme vastanneidenkin mukaan seksuaalisesta hyväksikäytöstä puhumista vaikeuttaa uhrin kokema häpeä ja vaikeneminen asiasta. Lapsena seksuaalisesti hyväksikäytetyn aikuisen on vaikea kertoa kokemuksistaan torjutuksi tulemisen pelon takia. Pelko, ettei uskota, on suuri. Vastaja 3 kuvaa seksuaalisen hyväksikäytön puheenaiheen seuraavasti:

”Yleisesti ottaen vaikea, salattava asia, joka ilman asianmukaista apua ja tukiverkostoa on eristänyt / uhriuttanut traumatisoituneen ihmisen.”

Olennaista niin aikuisten kuin lastenkin kanssa työskenneltäessä on havainnoida asiakkaan nonverbaalista viestintää. Mitä asiakas haluaa kertoa minulle ja tarkoittaako hän todella sanomaansa. Toisaalta on erityisen tärkeää kiinnittää myös huomiota työntekijänä omaan nonverbaaliseen kieleen, ettei esimerkiksi omilla ilmeillä osoita asiakkaalle epäluottamusta. Omien tunteiden peitteleminen ei ole kuitenkaan hyväksi, sillä sekin on merkki epäaitoudesta, eikä ole eduksi seksuaalisen hyväksikäytön auttamisprosessissa.

Vastauksista käy ilmi, että seksuaalisen hyväksikäytön kohtaaminen vaatii työntekijältä rohkeutta, avoimuutta ja kunnioittamista. Näiden lisäksi tarvitaan runsaasti tietoa ja ymmärrystä seksuaalisesta hyväksikäytöstä ja sen vaikutuksista.

Vastaja 3 on ilmaissut seksuaalisen hyväksikäytön vaativat ammatilliset valmiudet seuraavasti:

”Ehdottomasti pitää olla tietoa siitä, mitä hyväksikäyttö on ja kuinka se ihmiseen vaikuttaa. Perusasiana kuitenkin asiakkaan kohtaaminen avoimin mielin ja uskallus sekä rohkeus kuunnella mitä asiakkaalla on sydämellään, koska kukaan muu sitä ei ole tehnyt. Ammatillaisen uskallus itsereflektointiin ja kohdata sekä käsitellä omat ajatukset ja tunteensa.” (Vastaja 3.)

Vastauksesta voi päätellä, että työntekijän tulee olla riittävästi rohkeutta jotta hän voi kuulla asiakasta aidosti. Olennessa osassa seksuaalisesti hyväksikäytetyn auttamistyössä on myös työntekijän omien tunteiden ja ajatusten läpikäyminen.

5.2 Kohtaaminen

Peruslähtökohdiltaan seksuaalisesti hyväksikäytetyn kohtaaminen on lapsen kohtaamista. Tekona seksuaalinen hyväksikäyttö on kuitenkin niin traumatisoiva ja suuri loukkaus ihmisen intiimiyttä sekä itsemääräämisoikeutta kohtaan, ettei se voi olla vaikuttamatta lapsen kehitykseen ja hänen elämäänsä kokonaisvaltaisesti. Tätä kautta hyväksikäyttö vaikuttaa myös asiakassuhteeseen. Lapsi asiakkaana on aina erityinen, mutta seksuaalisen hyväksikäytön raadollisuus ja traumatisoiva luonne tuovat oman haasteensa myös asiakastyöhön.

Terminä ensikohtaaminen tarkoittaa opinnäytetyökyselyssämme ensimmäistä kertaa seksuaalisesti hyväksikäytetyn asiakkaan kohtaamista. Kyselyymme vastanneet työntekijät ovat voineet ymmärtää ensikohtaamisen ja siihen liittyvät kysymykset myös siten, että ensikohtaaminen tarkoittaa uuden, työntekijälle entuudestaan tuntemattoman seksuaalisen hyväksikäytön uhrin kohtaamista. Olivatpa vastaajat käsitelleet ensikohtaamista kummalla tavalla tahansa, käy vastauksista ilmi seksuaalisen hyväksikäytön kohtaamisen haasteellisuus ja mieleenpainuvuus.

Seksuaalisesti hyväksikäytetyn uhrin kohtaaminen ensi kertaa on jäänyt osalle vastaajista mieleen. He olivat olleet epävarmoja omasta ammattitaidostaan ja olivat hämmentyneitä ja järkyttyneitäkin. Monella oli herännyt huoli osaako auttaa asiakasta ja he olivat tunteneet samalla vihaa hyväksikäyttäjää kohtaan.

Vastaaja 3 oli kokenut myös auttamisen halua ja kiinnostusta uhrin selviytymiseen.

”Ensimmäinen ajatus varmaan oli apua, mitä tehdä? Millä tavalla voi tukea ja auttaa tätä ihmistä? Kuinka vähäänkään edes tajuta se tuska mitä ihminen on joutunut kokemaan? Kuinka rohkaista häntä lähteä käymään asiaa läpi, jotta sen saa taakseen?” (Vastaaja 3.)

Ensikohtaamiseen vaikuttaa myös asiakkaan ikä. Vastaaja 6 oli kirjoittanut, ettei muista ensimmäistä tapausta, koska asiakkaita on ollut useita. Ensimmäisenä vastaaja 6 oli kohdannut aikuisia, jotka ovat kokeneet seksuaalista hyväksikäyttöä lapsena. Sen sijaan hän tuntui muistavan tarkkaan, kun hän oli kohdannut ensimmäisen kerran seksuaalisesti hyväksikäytetyn lapsen. Hän muisti paikan missä lapsi oli ja omat tuntemuksensa ja ajatukensa mitä hän oli kokenut. Tähän vaikuttaa varmasti aikuisen hoitovietti suhteessa lapseen. Vastaaja 6 kuvaa ensimmäisen lapsiasiakkaan erityisyyttä ja mieleenpainuvuutta seuraavasti:

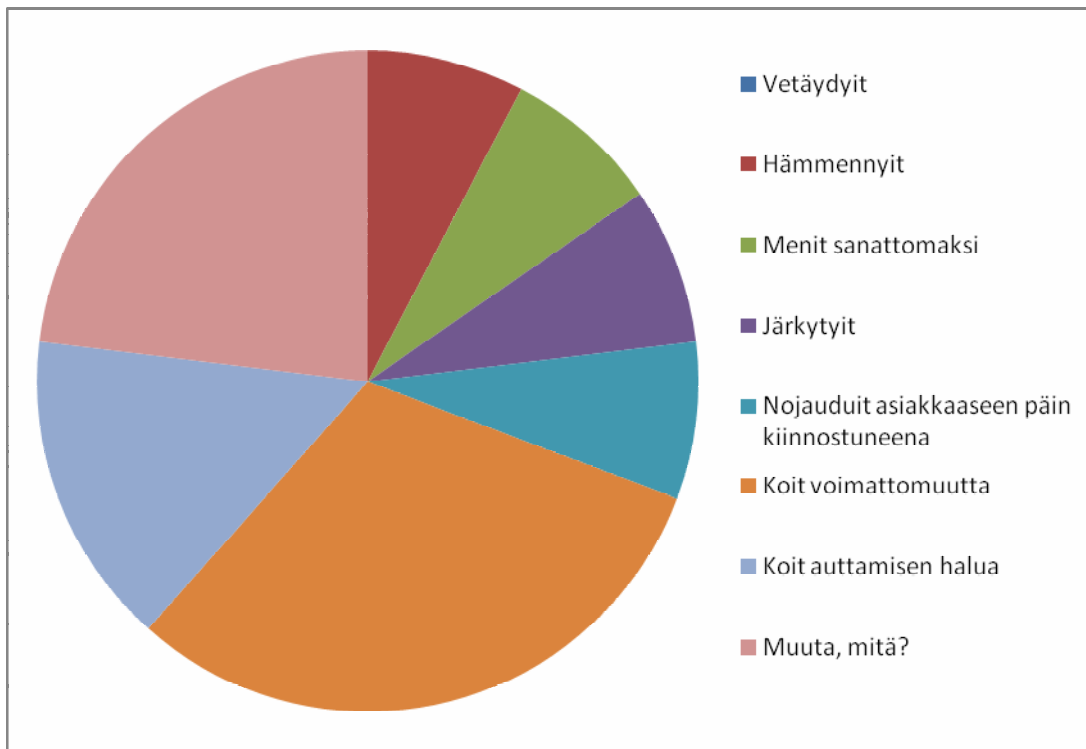
”Ensimmäisen lapsen tarina on jäänyt mieleen. Lapsi oli sijoitettu laitokseen ja siellä hän kertoi ensimmäisen kerran kokemuksestaan. Itse säälin lasta ja olin todella pahoillani siitä, mitä hän on joutunut kokemaan. Kukaan ei sellaista ansaitse. Samalla viha kohdistui tekijään, mutta toisaalta myös äitiin, jonka olisi pitänyt suojella omaa lastaan.” (Vastaaja 6.)

Kaikki vastaajat kuvaavat monisanaisesti ja yksityiskohtaisesti ensikohtaamista. Ensimmäinen kerta on selvästi jäänyt useimpien mieleen. Vastauksista ilmenee lievää hättääntymistä omista ammattitaidoista. Yleisimpiä ajatuksia olivat olleet

”osaanko auttaa?”, ”mitä tehdä?”, ”voiko tämä olla totta?”.

Kuvasta 1 ilmenee, miten työntekijät reagoivat kohdatessaan ensimmäistä kertaa seksuaalisesti hyväksikäytetyn asiakkaan. Kysymyksessä oli valmiita vastausvaihtoehtoja. Lisäksi oli kohta ”muuta mitä”, johon vastaajat olivat saaneet itse kirjoittaa reaktioitaan. Vastaaja 3 oli sitä mieltä, että moni työntekijä ei ota asiakasta todesta. Kaaviosta näkee, miten työntekijät ovat menneet sanattomiksi, kokeneet voimattomuutta ja he ovat järkyttyneet. Vastauksista käy ilmi ettei kukaan ole vetäytynyt tilanteesta tai hämmentynyt.

Tämä on varmasti rohkaissut asiakasta omalta osaltaan kertomaan enemmän tapahtuneesta. Asiakasta, olipa hän aikuinen tai lapsi, tuleekin kuunnella auttamismielessä, eikä oman uteliaisuuden tyydyttämiseksi.

Kuva 1 Työntekijöiden reaktiot kohdatessa ensikertaa seksuaalisesti hyväksikäytty asiakas

Ensikohtaaminen ja siitä selviäminen vaati vastaajien mielestä työntekijältä muun muassa empatiakykyä, vahvaa ammattitaitoa, kykyä kohdata vaikeita asioita ja persoonallista vahvuutta. Erään vastaajan mukaan työntekijän oma elämäntilanne tulee olla kunnossa ja omat mahdolliset traumat käsiteltynä, jotta ammatillinen kohtaaminen on mahdollista. Vahvan ammattitaidon ja kokemuksen omaaminen nimenomaan seksuaalisen hyväksikäytön ensikohtaamisessa on mahdotonta, jos ajatellaan ensikohtaamisen tarkoittavan ensimmäisen seksuaalisesti hyväksikäytetyn asiakkaan kohtaamista. Kokemuksen ja osaamisen karttumisen ilman asiakkaita ja kohtauksia ei ole mahdollista. Toisaalta vahvakaan ammattitaito ei takaa sitä, että työntekijällä olisi aina yhtä hyvä varmuus ja ammattitaito kohdata seksuaalisen hyväksikäytön uhreja. Jokainen asiakas omine kertomuksineen ja kokemuksineen on yksilö ja jokaisen tarinasta voi tulla ilmi asioita, joihin työntekijä ei ole osannut millään tavoin varautua. Vuosienkin työkokemuksen jälkeen työntekijälle saattaa tulla epäily omasta osaamisestaan ja ammattitai-

dostaan. Erityisen tärkeää työssäjaksamisen ja oman ammattitaidon ylläpitämisen kannalta on tunnistaa nämäkin tunteet itsessään. Seksuaalisen hyväksikäytön kohtaaminen ja ihmisten kanssa työskentely yleensäkin saa aikaan työntekijässä erilaisia tunnereaktioita. Riittämättömyyden tunne ja oman osaamisen aliarviointi tulivat ilmi myös vastauksista.

Porras (2009, 63) on esitellyt mallin seksuaalisesti hyväksikäytetyn nuoren kohtaamiseen. Vaikka Porras käyttää artikkelissaan sanaa nuori ja kohtaamismalli on kehitelty nimenomaan nuorille, on se mielestämme sovellettavissa myös lapsiin. Lasten kohtaamisessa on kuitenkin erityisen olennaista huomioida lapsen ikä- ja kehitystaso. Käytännötyössä se tarkoittaa sanojen ja kysymysten asettelua siten, että lapsi ymmärtää, mistä puhutaan. Ei kuitenkaan niin että sanat ja kysymykset vahingoittavat lasta entisestään.

Ensiarvoisen tärkeää kohtaamisessa on luottamus. Lapsen tai nuoren kertoma tarina voi tuntua aikuisesta uskomattomalta. Kertomus voi olla epäjohdonmukainen tai nuori voi kertoa erilaisia versioita kokemastaan. Täytyy myös muistaa, että lapsilla ja nuorilla on käytössään erilainen sanavarasto kuin aikuisilla. Nuorelle on kuitenkin erityisen merkityksellistä luottaa siihen, että aikuinen uskoo ja ymmärtää, mitä on tapahtunut. Empaattinen ja ammatillinen ensikohtaaminen nuorten ja ammattilaisen kesken on kaiken avun ja yhteistyön alku. Kun lapsi tai nuori tulee aidosti ymmärretyksi ja kuulluksi, hän saa rohkeutta luottaa aikuisiin tulevaisuudessakin. (Porras 2009, 62–63.)

Muita ensikohtaamiseen liittyviä tärkeitä elementtejä ovat kuunteleminen, kirjaaminen, kestäminen, usko asiakkaan kertomaan, kiittäminen rohkeudesta sekä ohjaaminen avunpiiriin. Olennainen osa ensikohtaamista on tehdä lastensuojelulain (5.luku 25 §) mukainen lastensuojeluilmoitus. Kuuntelemisessa on tärkeää kuulla, mitä nuori haluaa sanoa ja tukea nuoren kertomista selkein ja yksinkertaisin kysymyksin. Kysymysten ei tule kuitenkaan johdatella eikä aiheuttaa nuorelle ahdistusta. Nuoren kertoman kirjaaminen on tärkeää, koska kirjattua tietoa voidaan pitää todisteena. Lisäksi kirjaaminen helpottaa asioihin palaamista myöhemmin. Kirjaaminen tulee olla nuoren kannalta avointa ja nuorella tulee olla mahdollisuus nähdä muistiinpanot. Omien tulkintojen ja oletuksien kirjaamista tulee välttää. (Porras 2009, 63–66.)

Olennainen osa seksuaalisen hyväksikäytön kohtaamista on myös nuoren kertoman kestäminen. Työntekijä voi järkyttyä ja hätääntyä kuullessaan nuoren kokemuksista tai hän voi kokea tapahtumat kestäättömiksi. Tämä on täysin normaali reaktio. Se kertoo siitä, miten raskaan kokemuksen kanssa nuori painii. Nuori on kokenut kaiken kertomansa ja olettaa aikuisen kestävän kuulla niistä. On oltava ulospäin rauhallinen, vaikka mielessä pyörisi kysymyksiä ja kokisi avuttomuutta, ahdistusta, voimattomuutta, vihaa, pelkoa tai kyvyttömyyttä toimia. Työntekijällä on mahdollisuus saada itselleen tukea toisilta työntekijöiltä ja työnohjauksesta myöhemmin. Kaikkein tärkeintä on kuunnella ja kuulla nuorta ja varmistaa, että hän saa tarvitsemaansa hoitoa. Myös nuoren kertoman uskominen on olennaista. Nuoren kertomus voi olla sekava ja epäjohdonmukainen. Nuoren voi olla vaikea jäsenellä järkyttävästä tapahtumasta puhumista. Nuori voi kertoa asiat ryöppynä tai mielivaltaisessa järjestyksessä tai nuori ei välttämättä saa kerrottua asiaansa vaan tarvitsee apukysymyksiä. Nuorta on syytä kiittää rohkeudestaan, että hän uskalsi tulla keskustelemaan vaikeasta aiheesta. Olennaista ensikohtaamisessa on nuoren tuntemuksen tuskan jakaminen. (Porras 2009, 65–66.)

Työntekijän tehtävävä on ohjata nuori saattaen avun piiriin. Ensikohtaamiseen nuoren kanssa kuuluu aina jatkohoidon miettiminen yhdessä. Vaikka nuori sanoisi, ettei tarvitse apua juuri nyt, on hyvä sopia jatkotapaaminen nuoren kanssa ja arvioida jatkohoidon tarve uudestaan. Saattaen ohjaaminen tarkoittaa sitä, että nuoren jatkohoito varmistetaan. Varmistamista ei ole, että annetaan nuorelle esite hoitopaikasta, vaan että viedään nuori hoitoon tarvittaessa, jopa henkilökohtaisesti. On myös varmistettava nuoren olevan turvassa. Jos seksuaalinen hyväksikäyttö on tapahtunut perheen sisällä, on tärkeää miettiä, mikä on nuoren kannalta parasta. Tarvittaessa on konsultoitava lastensuojelun sosiaalityöntekijää tai sosiaalipäivystystä. Laki velvoittaa tekemään lastensuojeluilmoituksen, joka ylittää salassapitovelvollisuuden. Kun lastensuojelun sosiaalityöntekijälle ilmoitetaan lapsesta, jonka epäillä joutuneen seksuaalisen hyväksikäytön kohteeksi, tulee hänen tehdä siitä välittömästi ilmoitus poliisille. Poliisin vastuulla ovat rikoksen esitutkinta ja selvittäminen. (Porras 2009, 66.)

Sosionomi voi työskennellessään kohdata seksuaalisesti hyväksikäytetyn millä tahansa työkentällä. Sosiaalialan työkentällä asiakas voi tulla juttelemaan huolistaan, jotka eivät suoranaisesti liity hyväksikäyttöön, mutta antavat jollain tapaa syytä huoleen. Tällöin sosionomin olisi hyvä osata kysyä hyväksikäytöstä. Työntekijän tulee luottaa omaan vaistoonsa, milloin on hyvä kysyä.

5.3 Työssäjaksaminen ja myötätuntouupuminen

Sosiaalityön ammattilaiset tekevät työtään omalla persoonallaan ja traumaattisten asioiden parissa työskenteleminen asettaa erityisiä vaatimuksia sekä jaksamisen että osaamisen suhteen. Auttamistyön luonteeseen kuuluu myötätuntoinen eläminen asiakkaan kanssa. Myötätuntoisia ajatuksia syntyy, koska kuulija kokee kuulemansa ainakin hetkellisesti mielikuviansa avulla kuin olisi ne itse kohdannut. Myötätuntouupumisesta puhutaan, kun asiakkaan kokemukset ja kertomus pinttyvät työntekijän ajatuksiin ja ne tuntuvat ylitsepääsemättömiltä. Muita työn uuvuttavuuteen läheisesti liittyviä termejä ovat työuupumus, työstressi sekä loppuun palaminen. Voimakkaammasta reaktiosta käytetään usein nimitystä sijaistraumatisoituminen. (Nissinen 2007, 12, 26.) Käytämme työssämme myötätuntouupuminen ja sijaistraumatisoituminen -käsitteitä rinnakkain sen mukaan, kuinka voimakkaasta reaktiosta on kyse.

Työ- ja myötätuntouupumisen syntyyn vaikuttavina tekijöinä voidaan pitää työn raskasta sisältöä sekä auttamissuhteiden kohtuutonta määrää, mikä johtuu usein resurssien vähydestä. Sisällöisiä haasteita tärkeämmäksi saattavat nousta tuottavuusvaatimukset. Myös vaikutusmahdollisuuksien rajallisuus ja auttamisen vaikeus vaikuttavat työntekijän jaksamiseen. (Nissinen, 2007, 37.)

Kyselyssämme neljä vastaajaa kuvasi myötätuntouupumista sekä sijaistraumatisoitumista riskiksi seksuaalisesti hyväksikäytettyjen parissa työskenneltäessä. Kuitenkin vain yksi vastaaja käytti sanaa sijaistraumatisoituminen. Pohdimme, että onko vain tämä vastaaja hyväksynyt mahdollisuuden sijaistraumatisoitua itse työnsä vuoksi. Muistakin vastauksista ilmeni työntekijöiden tietoisuus myötätuntouupumiseen, mutta sen kuvaaminen jäi vastauksissa varsin vähäiseksi. Sanana sijaistraumatisoituminen on varsin voimakas ja tämän vuoksi sen käyttöä saatetaan karttaa.

Ääneen lausuttuna sijaistraumatisoituminen tulee työntekijää lähelle ja tämä myöntää, että asia saattaa koskea myös häntä. Sijaistraumatisoitumisriskin myöntäminen itselle saattaa heikentää työntekijän ammatillista itsetuntoa. Sijaistraumatisoitumisen riskin myöntäminen ja hyväksyminen ovat osa ammatillisuutta ja itsestä huolehtimista. Sijaistraumatisoituminen näyttäytyy pahimmillaan väärinä kuvitelmina maailmasta paikkana,

missä on vain pahuutta, epätoivoa, rumuutta ja väkivaltaa. Riski myötätuntouppumiselle ja sijaistraumatisoitumiselle on sitä suurempi, mitä kokemattomampi ja nuorempi työntekijä on. (Kallio 2009, 118.)

Emme kysyneet kyselyssämme työntekijöiden ikää. Sen sijaan kysyimme työvuosien määrää sosiaalialalla. Kaikilla vastanneilla oli yli neljä vuotta sosiaalialan työkokemusta. Tämä tieto ei välttämättä kerro seksuaalisen hyväksikäytön kohtaamiseen liittyvästä työkokemuksesta. Vastaja 2 koki, että työskentely seksuaalisesti hyväksikäytettyjen parissa on työskentelyä terveysalalla. Vastauksista ilmeni, että kaikki vastaajamme ovat työskennelleet jo usemman vuoden alalla ja he ovat pätevoityneitä vastaamaan verkko-kyseelymme.

Leena Nissinen (2007) tuo teoksessaan esille myös myötätuntouppumisen toisen puolen. Hänen mukaansa on muistettava, että ihminen on kautta aikain ollut tekemisissä hankalien ja vaikeiden asioiden kanssa. Elämä on vaikeuksista huolimatta kulkenut eteenpäin eikä myötätuntouppumisesta ole tarvinnut keskustella. Nissisen mukaan tämä näkemys korostaa ihmisen luontaista kykyä elää kärsimyksen ja ahdistuksen kanssa ja löytää omat selviytymiskeinonsa. Auttamistyö on kuitenkin ihan oma maailmansa. Kukaan muu kuin sosiaalityön ammattilainen, seksuaalisen hyväksikäytön kanssa työskentelevä ei kohtaa elämän raadollisuutta päivittäin viikosta toiseen. (Nissinen 2007, 12–13.) Psykkisesti traumatisoituneiden kanssa työskennellessään auttaja joutuu jatkuvasti vastakkain sen tosiasian kanssa, että kukaan ei ole turvassa ja että elämä voi muuttua minä hetkenä hyvänsä, myös hänen oma elämänsä.

Normaali työpaine helpottuu levolla, tauoilla ja lomilla. Myönteinen stressi on jaksottaista ja liittyy aina tiettyyn ajanjaksoon tai hetkeen. Kuluttava stressi johtaa työ- ja myötätuntouppumiseen. Työn uuvuttama työntekijä alkaa usein vetäytyä tilanteesta, jotka hän kokee hankaliksi. Hän torjuu vaikeuksiin liittyviä ajatuksia ja saattaa muuttua etäiseksi ja kovaksi. Muita työuupumisen merkkejä ovat työmotivaation heikentyminen, masentuneisuus, epätoivoisuus, ahdistuneisuus, työn torjuminen, kyynistyminen, tunteettomuus, heikentynyt ammatillinen itsetunto sekä lisääntyneet sairaspöissaolut. Lisäksi uupuminen voi aiheuttaa erilaisia fyysisiä tuntemuksia ja vaivoja, joita työntekijä ei välttämättä heti tunnista uupumisesta johtuviksi. (Nissinen 2007, 26–30.) Tällaisia vaivoja ovat muun muassa päänsärky, pahoinvointi, sydämentykytytys, lihaskivut, vatsa-

vaivat, univaikeudet sekä voimattomuuden tunne. Pahimmillaan uupuminen voi johtaa myös alkoholin tai lääkkeiden liiakäyttöön tai liiallisen työn tekoon työntekijän pyrkimässä rauhoittamaan mieltään. (Ritoharju 2006, 186.)

Myötätunnon uuvuttavuus on kuitenkin auttamistyön luonnollinen ja tärkeäkin osa. Se ei ole auttajan oma erityispiirre eikä merkki auttamistyön tai auttajan puutteellisuudesta. Enemmänkin olisi huolestuttavaa, jos kärsimyksen ja tuskan kohtaaminen ei aiheuttaisi työntekijässä minkäänlaisia tunnereaktioita tai uupumisen tunnetta. On tärkeää pystyä kuitenkin erottamaan toisistaan uupuminen ja työelämän normaalit paineet. (Nissinen 2007, 13.)

Myötätuntuuupumisella voidaan nähdä myös positiivisia vaikutuksia. Sen avulla ja seurauksena asioista aletaan puhua eikä työntekijän tarvitse pohtia asioita yksinään. Kohutuullista työstressiä voidaan pitää myös positiivisena voimavarana ja eteenpäin vievänä tekijänä. Työmotivaatio pysyy yllä, kun työssä on sopivasti voitettavissa olevia haasteita. (Nissinen 2007, 26–27.) Ongelmia voi syntyä silloin, kun yksi muita vaativampi työtehtävä vie tavallista enemmän työntekijän resursseja, jolloin rutiininomaiset työtehtävät voivat tuntua haasteellisemmilta kuin todellisuudessa ovatkaan. Tällainen työtehtävä voi olla esimerkiksi työskentely seksuaalisesti hyväksikäytetyn lapsen kanssa.

Tietoisuuden herättämisessä ja hoidon piirin hakeutumisessa merkittävässä roolissa ovat erilaiset kirjat ja oppaat. Moniammatillisen yhteistyön kehittäminen eri viranomaisten välillä on myös tärkeää työn kehittämisen ja arvostuksen lisäämiseksi. (Ritoharju 2006, 191.) Yhteistyön lisääntyessä vaikutusmahdollisuudet kasvavat. Oman työn arvostusta tukee myös työyhteisöstä saatu tuki ja turva. Lisäksi työnantajalla on velvollisuus valvoa työntekijän jaksamista huolehtimalla, ettei työtaakka kasva liian suureksi. Työuupumisen ennaltaehkäisemisen kannalta on tärkeää myös työntekijän oman elämän hallinta, jotta hän voi pitää työn ja yksityisen elämänsä erillään. Toinen oleellinen asia työntekijän itsensä kannalta on säilyttää oma identiteettinsä. Käytännössä työntekijä voi esimerkiksi hiljentyä huoneessa ja palauttaa mieleensä, kuka oikeasti on vaipumatta asiakkaan kokemusmaailmaan.

Työntekijän on hyvä pitää huolta hyvinvoinnistaan ja jaksamisestaan, ei vain itsensä, vaan myös työnsä laadun vuoksi. Huolehtiessaan omasta hyvinvoinnista työntekijä

varmistaa toimivansa eettisesti korkeatasoisella tavalla ja pystyy toimimaan asiakkaan parhaaksi. (Heikinheimo & Tasola 2004, 134.) Työntekijän huolehtiessa omasta hyvinvoinnistaan jaksaa hän keskittyä paremmin myös seksuaalisesti hyväksikäytetyn lapsen ammatilliseen kohtaamiseen.

Yhteiskunnan tiukentuneet vaatimukset työtä ja työn tekemistä kohtaan ovat ajaneet työntekijät siihen tilanteeseen, että työtä tehdään yhä enemmän kotona. Seksuaalisesti hyväksikäytettyjen auttamisessa tämä tuskin näkyy niin sanottuina kotivastaanottoina, vaan pikemminkin niin, että työntekijät miettivät ja läpikäyvät asiakastilanteitaan vapaa-aikanaan. On luonnollista, että seksuaalisen hyväksikäytön kaltainen järkyttävä tapaus jää työntekijänkin mieleen ja on ajatuksissa myös kotioloissa. Ajatuksia on kuitenkin kyettävä jollain tapaa hallitsemaan, eivätkä ne saa muodostua vapaa-ajan itsetarkoitukseksi. Jos näin käy, on kyseessä myötätuntouupuminen tai sijaistraumatisoituminen. Kyselyymme vastanneet työntekijät pitivät vapaa-aikaa merkityksellisenä asiana työssä jaksamisen kannalta. Tämä kertoo todennäköisesti siitä, että työ ei vie heiltä voimia vapaa-aikana ja he pääsevät irti työasioistaan kotona. Työssäjaksamista lisävinä tekijöinä vastauksissa oli mainittu asiakkaiden edistyminen prosessissaan ja asiakkailta saama palaute.

Yksi työssäjaksamisen perusedellytys sosiaali työntekijällä on työnohjaus. Kyselyymme vastanneet saivat kaikki työnohjausta. Kaikista vastauksista ei kuitenkaan käy ilmi, minkä tyyppistä työnohjaus on. Vastaaja 5 sai ryhmätyönohjausta, mutta toivoisi saavansa sen lisäksi myös henkilökohtaista työnohjausta. Hän uskoo, että siitä olisi hänelle enemmän hyötyä. Emme osaa sanoa, onko työntekijä pyytänyt tai vaatinut henkilökohtaista työnohjausta. Näin hankalien asioiden parissa työskentelevien tulisi saada sellaista ohjausta, josta he kokevat hyötyvänsä. Vaikka työnohjaus voi olla kallista, on se työssä jaksamisen kannalta välttämätöntä. Ilman kunnollista työnohjausta työntekijät voivat kokea, ettei heidän työtään arvosteta ja he sulkevat sisälleen mieltään painavia asioita.

Työkavereiden kanssa keskusteleminen auttaa työssäjaksamista jonkin verran, mikä tuli myös ilmi kyselymme vastauksista. Vastaajat kokivat työyhteisön tarjoaman tuen merkitykselliseksi, koska se on helposti ja nopeasti saatavilla. Työtoverin kanssa asioista puhuminen on helppoa siksikin, että asioita ei tarvitse kertoa juurta jaksain alusta. Todennäköisesti työtoveri tietää jo taustoja asiakastapauksesta. Lisäksi työtovereiden yh-

teinen historia auttaa purkamaan tilannetta, kun ei tarvitse tutustua uuteen ihmiseen ennen asioiden läpikäymistä. Kahvipöytäkeskustelut työpaikalla eivät ole kuitenkaan luonteeltaan työnohjausta, jossa työpaikan ulkopuolinen henkilö ohjaa, kuuntelee ja neuvoo. Työnohjauksella on varmasti myös sairauspoissaoloja ehkäisevä merkitys, kun työntekijä pääsee säännöllisesti purkamaan tunteitaan ja ajatuksiaan, joita seksuaalisen hyväksikäytön kohtaaminen saattaa herättää.

Lastensuojelutyö sekä seksuaalisen hyväksikäytön parissa työskenteleminen on usein traumatisoituneiden ihmisten kanssa työskentelyä. Tästä syystä työntekijä saattaa yksin työskennellessään uupua, väsyä ja jopa traumatisoitua itse. Vastaajista osa kuvasi työskentelevänsä työparin kanssa, mikä varmasti helpottaa palautumaan asiakas-tilanteesta. Työparityöskentelystä on hyötyä niin lapsi- kuin aikuisasiakkaalle, sillä silloin asia tulee tarkasteltua useammasta eri lähtökohdasta. Työparityöskentelyssä asiakkaan kannalta on edullista myös se, että hyvin epätodennäköisesti molemmat työntekijät vaihtavat työpaikkaa yhtä aikaa ja näin edes jonkunlainen jatkumo auttamissuhteessa on turvattu. Työntekijän näkökulmasta työparityöskentelyn etuna on jatkuvan konsultaation lisäksi kokemattomamman työntekijän oppiminen kokeneemalta työntekijältä. Työpari työskentelyssä ongelmaksi saattavat muodostua työntekijöiden epäsopivat henkilökemiat tai erimielisyydet toimintatavoissa.

Huomionarvoinen asia työssäjaksamisen kannalta on myös se, että alalle hakeutuu yleensä tiettytyyppisiä henkilöitä. Jo sosiaalialalle hakeutuessaan ihminen tekee valinnan siitä, että on valmis kohtaamaan haastavia ja vaikealta tuntuvia asioita työelämässä. Työntekijöiden samanhenkisyys ja yhteinen kiinnostus työtänsä kohtaan ovat omiaan parantamaan työyhteisön ilmapiiriä, millä on puolestaan välitön vaikutus työssäjaksamiseen. Soveltuvuus sosiaalialalle ja hyvä työilmapiiri eivät kuitenkaan poista sitä tosiasiaa, että seksuaalinen hyväksikäyttö on aiheena uuvuttava ja voimavaroja vievä.

Työntekijän yksityiselämä vaikuttaa työssäjaksamiseen. Vastaaja 5 kuvaa saavansa voimavaroja työssäjaksamiseen seuraavasti:

”Hyvä ja toimiva työyhteisö, jatkuva koulutus, työnohjaus, omista rajoistaan huolehtiminen ja toimiva vapaa-aika ja perhesuhteet sekä ystävät.”

Muina voimavaroina vastaajat mainitsevat erilaiset koulutukset ja alan kirjallisuuteen tutustumisen. Kun voi hyvin yksityiselämässä, jaksaa työskennellä täysipainoisesti.

6. POHDINTA

Seksuaalisesti hyväksikäätetyn lapsen kohtaaminen vaatii niin henkilökohtaisia kuin ammatillisiakin ominaisuuksia. Uhrin kokemus ja kertomus eivät voi olla vaikuttamatta, jollain tapaa myös häntä auttavaan työntekijään. Myötätuntoiseen kohtamiseen kuuluu vastaanottaa uhrin tunteita ja ajatuksia, kuitenkin niin että työntekijän ammattillisuus säilyy asiakassuhteessa. Luottamuksellisen kohtamisen ydinajatus on siinä, että uhri ikään kuin luovuttaa osan tunnetaakastaan työntekijän kannettavaksi. Myötätuntoisessa kohtamisessa työntekijällä on riski uupua kuulemansa taakan alle. Työntekijän on kyettävät erottamaan ja tunnistamaan omat tunteensa sekä kokemuksensa työn herättämistä tunteista. Lapset herättävät viattomuudellaan suojeluvietin ja työntekijän voi olla hankala säilyttää ammatillisuus tunneryöpyn vuoksi.

Meille oli jo varhaisessa vaiheessa selvää, mikä on opinnäytetyömme teema. Ajatus aiheesta lähti liikkelle jo toisena opiskeluvuotena mielenterveystyön-kurssilla, jossa meillä oli myös esseen aiheena seksuaalinen hyväksikäyttö. Tuolloin olisimme halunneet kertoa enemmän seksuaalisesti hyväksikäytettyjen uhrien perheiden tukitoimista, mutta emme löytäneet kuin yhdestä kirjasta viittauksen aiheeseen. Ihmettelimme miten uhrin lähipiirin on hankala löytää apua, esimerkiksi Internetistä tai kirjoista. Nyt kun olemme tehneet opinnäytetyötä ja tutkineet asiaa enemmän, olemme löytäneet myös lähipiirille tarkoitettuja oppaita. Tarkempi näkökulma selvisi ohjaavien opettajien avustuksella. Koimme saavamme paljon irti opintokokonaisuuksista, joissa käsiteltiin opinnäytetyön tekemistä, sillä meillä oli jo aihe valmiina ja olimme pääsemässä alkuun. Vaikka esimerkiksi tutkimustoiminnan kurssilla oli paljon outoja käsitteitä, eivätkä ne jääneet aivan vieraisiksi kun pystyimme peilaamaan teorioita ja käsitteitä omaan aiheeseemme.

Opinnäytetyömme on antanut valtavasti ammatillista tietoa ja ymmärrystä kohdata seksuaalisesti hyväksikäytettyjä. Lisäksi prosessi on lisännyt valmiuksiamme kohdata myös muita haastavia tilanteita ja asioita. Myös puheeksi ottamiseen olemme saaneet lisää valmiuksia. Uskallus puuttua ja ottaa haastavia asioita puheeksi on kehittynyt entisestään opinnäytetyöprosessin kuluessa. Opinnäytetyöprosessi on ollut jatkuvaa ammatillista kasvua. Työskentelemmepä millä tahansa sosiaalialan työkentällä, valmiudet puheeksi ottamiseen ovat uskoaksemme paremmat, kuin ennen opinnäytetyöprosessin alkua. Uskomme olevamme hieman vankemmalla pohjalla keskustellessamme aiheesta,

kuin sellainen työntekijä, joka ei ole aiheeseen tutustunut. Aiheen parissa työskentely on lisännyt ymmärrystä koko sosiaalialan raakuudesta ja mistä ihmismieli voi särkyä. Lisäksi työmme on lisännyt valmiuksia pitää huolta itsestä työntekijänä. Ei voi auttaa, jos on itse rikki. Toisaalta olemme ymmärtäneet, että ihmisellä on uskomattomiakin voimavaroja selviytyä elämän kriiseistä, mikäli hän saa tarvitsemaansa apua ja tukea. Lapsuus elämänvaiheena luo pohjaa sille, minkälaiseksi ihmiseksi kasvaa. Ajoissa annettu apu ja tuki voi korjata lapsuudessa koettuja haavoittavia kokemuksia ja eikä näillä kokemuksilla ole niin suuria vaikutuksia aikuisiälle.

Aloitimme opinnäytetyönprosessin sykyllä 2008. Mediassa on uutisoitu tasaisesti seksuaalisesta hyväksikäytöstä. Esimerkiksi keväällä 2008 uutisoitiin näkyvästi Itävallassa tapahtuneesta inestitapauksesta. Olemme pohtineet, onko seksuaalisesta hyväksikäytöstä uutisoitu viime vuosina koko ajan yhtä runsaasti vai olemmekko opinnäytetyöaiheemme vuoksi alkaneet kiinnittämään aiheeseen enemmän huomiota. Alussa tutustuimme aiheen kirjallisuuteen sekä mediassa esillä olleisiin tapauksiin. Meillä oli alussa se käsitys, että seksuaalisesta hyväksikäytöstä ei löydy paljon kirjallisuutta. Pian meille kuitenkin selvisi, että aiheesta on kirjoitettu runsaasti. Kirjallisuuden ja tapauskertomusten innoittamana halusimme lisätä omaa tietoutta ja ymmärrystä aiheesta. Alussa erilaiset tapauskertomukset ja seksuaalisen hyväksikäytön eri ulottuvuudet järkyttivät meitä. Ihmettelimme keskenämme ihmisen kykyä tuottaa tuskaa ja surua toiselle ihmiselle. Erilaisten tapauskertomusten myötä aloimme kuitenkin suunnitella opinnäytetyömme kyselyä, vaikka tutkimuskysymys ei ollut vielä selkiytynyt.

Lähetimme opinnäytetyömme kyselyn keväällä 2009. Olimme melko innoissamme kyselystä. Työstettyämme vastauksia ja keskusteltuamme ohjaavien opettajien kanssa, huomasimme että kyselystämme puuttui kaikkein tärkein; lapsi, joka on siis yksi opinnäytetyömme keskeisimpiä käsitteitä. Tästä johtuen jouduimme keskittämään opinnäytetyömme teoriapohjaiseksi. Vaihtoehtonamme olisi ollut tehdä täydentävä kysely, mutta aika oli loppumassa kesken emmekä halunneet painostaa enempää työntekijöitä. Pääsääntöisesti aina aineisto kerätään liian aikaisin ja tutkittava aihe saattaa jäädä toisarvoiseksi (Eskola & Suoranta 2001, 162). Myös meille kävi näin opinnäytetyötä tehdessä. Suurella kiinnostuksella etsimme kirjoja, joita tutkimalla pääsisimme nopeasti kirjoittamaan teoriaa. Pelkkä teoria ei riittänyt ja sorruimme lähettämään kyselymme liian ai-

kaisessa vaiheessa. Emme pidä kyselyämme kuitenkaan opinnäytetyömme suurena puutteena, vaan pikemminkin opinnäytetyötämme täydentävänä tekijänä.

Työtahtimme opinnäytetyöprosessin kuluessa kulki aaltoillen. Alussa teimme tiiviisti töitä teoriaan tutustuen ja kirjoittaen omaa tekstiä. Kesää lähestyessä alkoi työtahtimme hiipua ja kesällä se loppui kokonaan. Olimme siinä uskossa, että aikaa on runsaasti jäljellä. Syksyllä kouluun palatessamme huomasimme kuitenkin, että opinnäytetyömme oli pahasti kesken ja aikaa oli rajallisesti. Kesän mittainen tauko teki kuitenkin hyvää meille, sillä saimme etäisyyttä työhömmе. Pohdimme opinnäytetyötämme kesän aikana, vaikka emme kirjoittaneet itse tekstiä ollenkaan. Tauon jälkeen huomasimme työssämme olevat puutteet ja motivaatio jatkaa oli kasvanut.

Vaikka opinnäytetyömme kyselyn vastaajajoukko oli varsin pieni, on vastauksista tulkittavissa seksuaalisen hyväksikäytön puheeksi ottamisen ja kohtaamisen haasteellisuus. Vastaajat olivat hyvin valmiutuneita ja kouluttautuneita aiheeseen liittyen. Vastauksista ilmeni, että työssäuupuminen on tiedostettu riskiksi seksuaalisesti hyväksikäytettyjen parissa työskentellessä. Lapsi seksuaalisen hyväksikäytön uhrina jäi kyselystämme pois. Uskomme kuitenkin, että lapsen kohtaaminen seksuaalisen hyväksikäytön uhrina on aikuisasiakasta haastavampaa. Lapsi herättää työntekijässä suojeluviettiä ja paljon erilaisia tunteita. Lisäksi lapsen kyky ilmaista tunteitaan ja kokemuksiaan on esimerkiksi puutteellisen sanavaraston vuoksi hankalaa. Lapsella ei ole sanoja eikä ymmärrystä käsitellä tapahtunutta. Lapsi saattaa puhua epäloogisesti ja kuvata asioita harhaanjohtavasti. Työntekijällä tulee olla käsitys lapsen normaalista kehityksestä ja siihen verrattuna huomata lapsesta ilmenevät oireet.

Seksuaalinen hyväksikäyttö on todellisuutta ja ammattilaisten on oltava valmiita kohtaamaan asia. Lisäksi pitää olla valmius ottaa puheeksi seksuaalinen hyväksikäyttö. Seksuaalinen hyväksikäyttö on ammattillisesti haastavaa ja siksi ammattilaisen on tärkeää huolehtia itsestä, jotta työn laatu pysyy korkealla ja ammattillinen kohtaaminen on mahdollista. Seksuaalisen hyväksikäytön aiheutta tulisi tutkia mielestämme vielä hyväksikäytettyjen itsensä näkökulmasta. Miten he ovat kokeneet kohtaamisen ja puheeksiottamisen.

LÄHTEET

- Aula, Maria Kaisa 2007. Lapsen oikeudet. Teoksessa Laiho, Mari (toim.) Lasten seksuaalinen hyväksikäyttö ja uudet viestintäteknologiat. Moniammatillinen yhteistyö Forssan kirjapaino, Forssa, 63–66
- Ellonen, Noora & Kääriäinen, Juha & Salmi, Venla & Sariola, Heikki 2008. Lasten ja nuorten väkivaltakokemukset. Tutkimus 6. ja 9. luokan oppilaiden kokemasta väkivallasta. Poliisi ammattikorkeakoulun raportteja 71/2008 Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja 87. Luettu 26.5.2009 <<http://www.optula.om.fi/44610.htm>>.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha 2001. Johdatus laadulliseen tutkimukseen Gummerus kirjapaino Oy. Jyväskylä
- Haapasalo, Jaana 2008. Kriminaalipsykologia. PS-kustannus, Jyväskylä.
- Heikinheimo, Annaliisa & Tasola, Sirkka 2004. Vain muistamalla voi unohtaa. Seksuaalisesti hyväksikäytettyjen naisten ryhmäterapia. Tie toipumiseen. Kopijyvä Oy, Jyväskylä
- Hinkkanen, Ville 2009. Lapsen seksuaalisen hyväksikäytön rangaistuskäytäntö epäyhtenäistä. Luettu 15.5.2009. <<http://www.optula.om.fi/46341.htm>>.
- Hirsjärvi, Sirkka & Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula 2007. Tutki ja kirjoita. Otava Kirjapaino Oy, Keuruu
- Hirvelä, Päivi 2007. Lapsen seksuaalisen hyväksikäytön selvittäminen. WS Bookwell Oy, Juva
- Hyvärinen, Salla 2009. Mitä laki sanoo. Teoksessa Brusila, Pirkko & Hyvärinen, Salla & Kallio, Maaret & Porras, Kirsi & Sandberg, Tarja Eikö se kuulu kenellekään? Rohkene kohdata seksuaalisesti kaltoinkohdeltu nuori. Väestöliitto. Redfina Oy, Helsinki 43–57

- Kallio, Maaret 2009. Työntekijän tunteet ja jaksaminen. . Teoksessa Brusila, Pirkko & Hyvärinen, Salla & Kallio, Maaret & Porras, Kirsi & Sandberg, Tarja Eikö se kuulu kenellekään? Rohkene kohdata seksuaalisesti kaltoinkohdeltu nuori. Väestöliitto. Redfina Oy, Helsinki 116-122
- Laiho, Mari 2006. Seksuaalisen hyväksikäytön kokemukset lapsuudessa ja avun tarve aikuisena. Luettu 17.6.2009. <<http://markkinointi.laurea.fi/julkaistu/b/14.pdf>>.
- Laitinen, Merja 2004. Häväistyt ruumiit, rikotut mielet. Tammer-paino Oy, Tampere.
- Laki lapseen kohdistuneen seksuaalirikokseen selvittämisen järjestämisestä 2008. 19.12.2008/1009
- Lastensuojelukeskusliitto. Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö. Luettu 17.10.2009 <http://www.lskl.fi/showPage.php?page_id=41>.
- Lastensuojelulaki 2007. 13.4.2007/417
- Nissinen, Leena 2007. Auttamisen rajoilla myötätuntouppumisen synty ja ehkäisy. Edita Prima oy, Helsinki
- Molander, Helena 1996. Lapsi aikuisen armoilla. Kustannusosakeyhtiö Otavan painolaitokset, Keuruu
- Peura, Maria 2001. On rakkautes ääretön. Tammi, Helsinki
- Porras, Kirsi 2009. Malli nuoren kohtaamiseen. Teoksessa Brusila, Pirkko & Hyvärinen, Salla & Kallio, Maaret & Porras, Kirsi & Sandberg, Tarja Eikö se kuulu kenellekään? Rohkene kohdata seksuaalisesti kaltoinkohdeltu nuori. Väestöliitto. Redfina Oy, Helsinki 63–66
- PsycNet 2001. American Psychological Association. Understanding Child Sexual Abuse <www.apa.org/releases/sexabuse/effects.html>.

Rikoslaki 1889. 19.12.1889/39

Ritoharju, Anne 2006. Työntekijän sijaistraumatisoituminen seri-hoitotyössä. Teoksessa Antikainen, Jorma & Taskinen Sirpa (toim.) Seksuaalisesti hyväksikäytettyjen lasten ja lapsia hyväksikäyttäneiden nuorten hoito. Gummerus Kirjapaino Oy, Vaajakoski, 183–193

Saaranen-Kauppinen, Anita & Puusniekka, Anna. 2006. KvaliMOTV Menetelmäopetuksen tietovaranto. Luettu 6.10.2009 <<http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/>>.

Salo, Eeva & Ståhlberg, Marja-Riitta 2004. Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö teoksessa Söderholm, Annlis & Halila, Ritva & Kivitie-Kallio Satu & Mertsola Jussi & Niemi Sirkku (toim.) Lapsen kaltoinkohtelu. Otavan kirjapaino Oy, Keuruu, 102–116

Sanderson, Christiane 2002. Seksuaalinen hyväksikäyttö ja sen hoito. Oy UNIPress Ab, Suomi

Taskinen, Sirpa (red.) 1994. Att utreda och behandla sexuella övergrepp mot barn. Gummerus Kirjapaino Oy Jyväskylä

Taskinen, Sirpa (toim.) 2005. Lapsen seksuaalisen hyväksikäytön ja pahoinpitelyn selvittäminen. Asiantuntijaryhmän suositukset sosiaali- ja terveydenhuollon henkilöstölle. Gummerus Kirjapaino Oy Saarijärvi

Tuomi, Jouni & Sarajärvi Anneli 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Tammi, Helsinki.

Unicef Lapset seksikaupan uhreina. Luettu 31.10.2009 <<http://www.unicef.fi/lapset-seksikauppa>>.

Valkama, Kristiina 2003. Seksuaalinen väkivalta ja hyväksikäyttö yhteiskunnallisena haasteena. Teoksessa Kaukonen, Martta (toim.) Seksuaalinen väkivalta ja hyväksikäyttö. Selviytymiskertomuksia. WS Bookwell Oy, Juva 8-22

Valli, Raine 2001. Johdatus tilastolliseen tutkimukseen. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä

LIITTEET

Liite 1 Saatekirje

Hei!

Olemme kaksi kolmannen vuoden sosionomiopiskelijaa Kemi-Tornion ammattikorkeakoulusta. Teemme opinnäytetyötä liittyen seksuaaliseen hyväksikäyttöön. Olemme valinneet näkökulmaksi tarkastella työntekijän suhtautumista ja kohtaamista seksuaalisesti hyväksikäytettyihin. Olemme löytäneet aiheeseen liittyvää materiaalia ja tutustuneet siihen. Toivomme saavamme teidän kauttanne ehdotuksia muista huomioitavista ideoista tai arjen työssä esille tulleista teemaan liittyvistä asioista.

Onko mahdollista saada teidän kauttanne osallistujia/työntekijöitä kyselyymme?

Odotamme teidän yhteyden ottoanne.

Ystävällisin terveisin

Korpela Jarno

Salonsaari Maiju

ps. Mikäli viesti ei kosketa sinua, voitko ystävällisesti lähettää sen eteenpäin henkilölle, jolla luulet olevan asiasta tietoa.

Kiitos!

Liite 2 Verkkokysely

Seksuaalisen hyväksikäytön kohtaamisen ammattilliset haasteet

- 1) Mikä on koulutustaustasi?
- 2) Työkokemus sosiaaalialalla?
 - 1-3 vuotta
 - 4-7 vuotta
 - 8-11 vuotta
 - 12-15 vuotta
 - 16 tai enemmän
- 3) Missä määrin ja millaista ammattillista koulutusta olette saaneet seksuaalisen hyväksikäytön teemaan liittyen?
- 4) Seksuaalisen hyväksikäytön kohtaamisen ammatilliset valmiuteni ovat
 - 1.Erinomaiset
 - 2.Hyvät
 - 3.Tyydyttävät
 - 4.Heikot
- 5) Millaisia ammattillisia valmiuksia seksuaalisen hyväksikäytön kohtaaminen mielestäsi vaatii?
- 6) Millaisia henkilökohtaisia ominaisuuksia seksuaalisen hyväksikäytön kohtaaminen mielestäsi vaatii?
- 7) Millaista koulutusta arvelisit tarvittavan kohdatessa seksuaalisesti hyväksikäytettyjä?
- 8) Mitkä ovat kokemuksesi perusteella suurimmat seksuaalisen hyväksikäytön kohtaamiseen liittyvät ammattilliset haasteet?

Puheeksiottaminen

- 9) Millaiseksi koette seksuaalisen hyväksikäytön puheenaiheena?
- 10) Kun kohtasit ensimmäistä kertaa seksuaalisesti hyväksikäytetyn asiakkaan, miten reagoit?
 - Vetäydyit
 - Hämmennyit
 - Menit sanattomaksi
 - Järkytyit
 - Nojauduit asiakkaaseen päin kiinnostuneena
 - Koit voimattomuutta

- Koit auttamisen halua
- Muuta, mitä?

11) Mitä ajattelit, kun kohtasit ensimmäisen kerran seksuaalisesti hyväksikäytetyn?

12) Miten tieto seksuaalisesta hyväksikäytöstä vaikuttaa asiakassuhteeseen?

13) Onko mielestäsi asiakassuhteen kannalta merkitystä sillä minkä ikäinen asiakas on ollut joutuessaan hyväksikäytetyksi? Perustele vastauksesti.

Työssäjaksaminen

14) Miten työpaikkanne työnohjaus ja/tai konsultaatio on järjestetty?

15) Koetko sen riittäväksi?

- Kyllä
- Ei

16) Perustele vastauksesi kysymykseen 15.

17) Mikä on mielestäsi sosionomin (AMK) paikka seksuaalisesti hyväksikäytetyn hoitoketjussa?

18) Mitkä seikat auttoivat ensimmäisen kohtaamisen läpikäymisessä?

19) Mitkä seikat estivät ensimmäisen kohtaamisen läpikäymisestä?

20) Mistä saat voimavaroja työhösi kohdata seksuaalisesti hyväksikäytettyjä?